

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
אחרי מות וקדושים
אייר ה'תשפ"א ב'של"ב
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור מחלוקת רב ושמואל בגמ' מגילה דף כ"א ע"ב לגבי קריאת התורה בראש חודש, והכלל ד'כל פסוקא דלא פסקיה משה, אנן לא פסקינן ליה'.

ה"קראים" המובאים בתלמוד ובמדרשים הינם בעלי מקרא, ולא הקראים הכופרים בתורה שבעל פה. וביאור גירסתנו בהגיית המלה 'קראים'.

קללת האור החיים הקד' על הקראים שלא יהיה להם מניין בבית תיפלתם, קיימת עד היום ולעולם.

תשובת מרן שליט"א לסופר סת"ם אשר כתב אות חי"ת עקומה במזוזה, עפ"י המופיע בספר יריעות שלמה בשם הגר"ע בסיס זצ"ל, שס"ת זה הינו אשכנזי ולא תימני. מדוע יש תגין ואותיות לפופות ועקומות רק בס"ת ולא בנביאים וכתובים, ולמה הצדוקים מחקו את האותיות הלפופות והעקומות מהספרים.

ביאור מסקנת הסוגיא במגילה שם כדעת רב שיש לחזור על פסוק 'ואמרת' ולא לחלק את הפסוק לשניים, ותשובה לשאלה מאי שנא ממאמר הגמ' כי משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו.

דברים תמוהים המובאים בעלון 'בית נאמן' האחרון, כביכול התימנים גורסים בפיוט עת שערי (רצון) [רחמים] וכו' בראש השנה, 'לבריתך שוכן זבולים שבעה' במקום 'לבריתך שוכן זבול ושבעה', והוכחות מרן שליט"א שהדבר איננו נכון.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן - 072-33-642-23 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" - 591

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון - 03-6171031

השיעור מוקדש לרפואת ולהצלחת היולדת
מרת תמר לאה בת יורם הראל הי"ו, אשת ידידנו הרב נעם כהן הי"ו,
ולהצלחת הרך הנימול נדב בן נעם שיחי,
בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ.
המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם,
וימלא הקב"ה כל משאלות ליבם לטובה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש לרפואת ולהצלחת היולדת מרת תמר לאה בת יורם הראל הי"ו, אשת ידידנו הרב נעם כהן הי"ו, ולהצלחת הרך הנימול נדב בן נעם שיחי, בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, ויזכה הרך הנימול שנכנס בביתו של אאע"ה בעתו ובזמנו (שזכיתי להיות השבוע ביום רביעי, הסנדק שלו), שימלא הקב"ה כל משאלות ליבם לטובה, אכ"ר.

ביאור מחלוקת רב ושמואל בגמ' מגילה דף כ"א ע"ב לגבי קריאת התורה בראש חודש, והכלל ד'כל פסוקא דלא פסקיה משה, אנן לא פסקינן ליה'.

הגמרא במסכת מגילה [דף כ"א ע"ב – כ"ב ע"א] דנה בסדר הקריאה של ראש חודש. הרי בר"ח עולים ארבעה אנשים, קוראים בס"ת ובמדבר כ"ח, ב' צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי וגו', וביום השבת וגו', ובראשי חדשיכם וגו', ויש ריוח פרשיות ביניהם, אבל בפרשה הראשונה ישנם רק שמונה פסוקים, אשר צריכים לחלק אותה לשלושה עולים, כהן לוי וישראל, חוץ מן העולה רביעי שקורא את המשך. והרי אין אפשרות, ששלושה אנשים יקראו פרשה של שמונה פסוקים, כי אז יישארו בפרשה שני פסוקים. שלושה ועוד שלושה, נשאר שניים. והרי ישנה גזירה, משום הנכנסין ומשום היוצאין.

זהו הנדון בגמרא. בעא מיניה עולא בר רב מרבא, פרשת ראש חודש, כיצד קורין אותה? [במדבר כ"ח, ב' צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי, דהויין תמניא פסוקי, היכי נעביד? ניקרי תרי תלתא תלתא פסוקי, פשו להו תרי, ואין משיירין בפרשה פחות משלושה פסוקין. ניקרי ארבעה ארבעה, פשו להו שבעה, וביום השבת הויין תרי, ובראשי חדשיכם הויין חמשה. היכי נעביד? ניקרי תרי מהא וחד מהנה, אין מתחילין בפרשה פחות משלושה פסוקים. ליקרי תרי מהא ותלתא מהך, פשו להו תרי.]

אמר לו, זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי. דתנו, ביום הראשון 'בראשית' זיהי רקיע, ותני

עלה 'בראשית' בשנים, 'יהי רקיע' באחד. והוינן בה, בשלמא יהי רקיע באחד, דתלתא פסוקי הוו. אלא בראשית בשנים, חמשה פסוקי הוו, ותניא הקורא בתורה לא יפחות משלושה פסוקים.

רבא ענה לו, לא ידוע לי, לא שמעתי איך לחלק בר"ח, אבל ישנו דבר דומה שמצאנו, לגבי אנשי מעמד, הקוראים בכל יום בספר תורה את פרשיות בריאת העולם, בכל יום קוראים שני ימים. ביום הראשון קוראים 'בראשית וגו', יהי רקיע וגו'. וביום השני קוראים, את היום השני, יקוו המים וגו'. וביום השלישי, שלישי ורביעי וכו', במשך השבוע. גם שם ישנה אותה השאלה, איך יחלקו את פרשת בראשית לשני אנשים, הרי יש שם רק חמשה פסוקים?

מובאת שם מחלוקת, בין רב לשמואל. (ואתמר) [ואתאמר] עלה, רב אמר, דולג. ושמואל אמר, פוסק.

אני אומר זאת בעת, בהקשר למה שאנחנו מדברים בשיעורים האחרונים, בעניין קריאה בתורה פחות משלושה פסוקים. ברצוני להסביר את הנושא כאן, זהו נושא ארוך ורחב, מה שנוגע להלכה למעשה אינני חושב שאספיק היום, אולי בל"ג בשיעור הבא נראה את המסקנא להלכה. אבל את היסודות, צריכים לבאר. את השרשים בגמרא. למרות שג"כ הדבר קשה, כי אי אפשר להספיק את הכל, אבל אשתדל לומר אם ישנם דברים חדשים.

שם כתוב, כי רב אמר, דולג. ופירש רש"י שם, דולג – השני חוזר ומתחיל פסוק שגמר בו שלפניו. פוסק – הראשון קורא חצי הפסוק השלישי ופוסקו. דהיינו, כתוב כך, בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: פסוק ראשון. וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְהוֹ וּבְהוֹ וְחָשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם: פסוק שני. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי אוֹר וַיְהי אוֹר: פסוק שלישי. רב אמר, תחזור פסוק. כי אם השני יתחיל את הפסוק שאחרי כן, וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹרֶץ כִּי טֹב וְגו', הרי ישארו בפרשה רק שני

א"כ כיצד שמואל אומר כאן, לקרוא בס"ת חצי פסוק?

אומרת הגמרא, התם טעמא מאי? משום דלא אפשר. הכא נמי לא אפשר. לדעת שמואל, נכון שהדבר אסור, אבל כשאין ברירה – מותר. אז כמו ששם, שאין ברירה, מותר, אז גם כאן אין ברירה.

ושמואל אמר פוסק, מאי טעמא לא אמר דולג? גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין. שמואל האומר לפסוק את הפסוק לשניים, למה הוא לא אומר כמו רב, לחזור על פסוק? מה לא טוב בכך, אם חוזרים פסוק? הרי זה נחשב מכלל העולים? ובפרט, כשהקורא מוסיף עוד פסוקים אחרים.

ישנה מחלוקת בראשונים, האם נחשבת עלייה בס"ת, כאשר העולה חוזר על אותה הקריאה. ישנם ראשונים האומרים, כי אפי' אם חזרו על הפסוקים הראשונים, זה נחשב 'עולה', הוא בכלל שבעה גוברי, או ביום טוב 'בכלל חמשה'. וכדומה. אבל עפ"י ההלכה בש"ע, זה ייחשב רק אם השני יוסיף פסוק אחד לפחות, מה שהראשון לא קרא. א"כ בנ"ד, בודאי שזה טוב. כי העולה שני חוזר וקורא את הפסוק ואמרת וגו', ובנוסף קורא עוד שני פסוקים חדשים.

אלא אומר שמואל, כי הדבר אינו טוב, גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין. דהיינו, אם הלוי יחזור על פסוק ואמרת וגו', יקרא מן הפסוק השלישי, כפי שאנחנו עושים, אזי מי שייכנס לבית הכנסת יגיד, אם הלוי התחיל ואמרת וגו', משמע שהכהן קרא רק שני פסוקים. הוא לא יודע שגם הכהן קרא זאת, הוא רואה רק שישנם לפניו בן שני פסוקים, ומזה הוא יגיע למסקנא שאפשר שתהיה קריאה בתורה פחות משלושה פסוקים, שזה ג"כ נחשב קריאה, ויבוא לידי טעות. זאת היא הגזירה הידועה, משום הנכנסין ומשום היוצאין.

זוהי המחלוקת בין רב לשמואל, לשניהם זהו מצב של דיעבד. בדורות הראשונים, לא היו חוששים לכך, כי אז רק העולה הראשון בדרך

פסוקים, לכך הוא צריך לחזור על הפסוק זיאמר אלהים יהי אור ויהי אור' – מה שקרא הראשון, וימשיך עוד שני פסוקים אחרי כן.

אבל שמואל אמר, פוסק. מובן, כי את הפסוק זיאמר אלהים יהי אור ויהי אור', צריך לחצות אותו לשניים. איך חוצים אותו לשניים? מן הסתם מבינים, שאחד יקרא זיאמר אלהים יהי אור', זהו. ואח"כ יהיה עוד פסוק, זיהי אור'. כך מבינים בדרך כלל.

וממילא לומד מכך רבא, שאותו הדבר לגבי פרשת ראש חודש. הרי הפסוק השלישי הוא, וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאֵשֶׁה אֲשֶׁר תִּקְרְיֻבוּ לִי יְיָ כְּבָשִׂים בְּיָמֵי שְׁנֵה תְּמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תְּמִיד. לפי רב חוזרים על הפסוק הזה. וזהו מה שאנחנו בפועל עושים. ולפי שמואל, צריכים לקרוא חצי פסוק. העולה ראשון, הכהן, יקרא ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לי יי'. זהו סוף פסוק, ירזים. ואח"כ השני יתחיל, כבשים בני שני תמימים שנים ליום עולה תמיד. הראשון קורא שני פסוקים וחצי, והלוי קורא חצי פסוק ועוד שני פסוקים, ואח"כ לשלישי נשארו שלושה פסוקים מלאים.

שואלת הגמרא, רב אמר דולג, מאי טעמא לא אמר פוסק? מה הסיבה שאינו מקבל את דעת שמואל, לחתוך את הפסוק? קסבר, כל פסוקא דלא פסקיה משה, אנן לא פסקינן ליה. אי אפשר. אסור לעשות זאת. קיבלנו את קריאת התורה ממה רבינו במסורת מדור לדור, כולל 'סוף פסוק', ואי אפשר לפסוק את הפסוק באמצע.

ושמואל אמר פסקינן ליה? והא אמר רבי חנניא קרא, צער גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול, ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד עשויין. משמע שדין זה הוא מוסכם, ולא מסתבר ששמואל יחלוק על כך. לא מצאנו דעה אחרת. שאלתי ממנו כמה עניינים אם אפשר להתיר, אבל אפילו לתינוקות של בית רבן, בקושי הוא התיר, הואיל ולהתלמד עשויים. הם לא קוראים בס"ת, לכן שם מותר שהם יקראו חצי פסוק.

את הברכה שלפניה, והעולה באחרון בירך את הברכה שלאחריה, לכן לא חששו לנכנסין וליוצאין. או מפני שלא היו נכנסין ויוצאין, או כי סברו שהנכנס מן הסתם ישאל, מה עשו? וכן מי שייצא. או מפני שלצאת, זה לא שכית. לכן לא חששו משום היוצאין. הגמרא שם דנה בסברות האלה. אבל בסופו של דבר, לאחר שגזרו את הגזירה, לא ידעו איך לסדר את קריאת התורה בראש חודש. לכן עולא שואל את רבא, איך נפתור את הבעיא?

בדורות הראשונים לא היו חוששים, היו משאירים שני פסוקים, יכולים לקרוא שני פסוקים מסוף פרשה ואחד מתחילת פרשה, לא חששו משום הנכנסים והיוצאים, העיקר שמתקיימת תקנת עזרא, שלא תהא קריאה פחות משלושה פסוקים. אבל לאחר שחששו, גזרו את הגזירה משום הנכנסין והיוצאין, היה צריך לסדר גם את העניין הזה. על כן רב ושמואל נחלקים כאן, ובסופו של דבר מסקנת הסוגיא היא 'זהלכתא דולג. ואמצעי דולגן, ההלכה היא כפי שאנחנו עושים, חוזרים על פסוק ואמרת להם וגו'. ואם תאמר, הרי ישנה בעיא משום הנכנסין והיוצאין? התשובה היא, כי אין ברירה. נכון שישנו חשש כזה, אבל עדיף לא לפסוק את הפסוק. ושמואל סובר ההיפך, עדיף לפסוק את הפסוק, כדי לחשוש משום הנכנסין והיוצאין.

בחידושי הרשב"א שם מבואר, כי זה לא שרב אינו חושש משום הנכנסין והיוצאין, בודאי שרב חושש לכך. וז"ל, ואי קשיא לך, וכי רב לית ליה גזירה משום הנכנסים והיוצאין, והא ליוצאין מיהא, ליכא מאן דלא חייש, כדאיתא בסמוך. ועוד, דהא רב גופיה חייש כדאמר לקמן וכו'. אי אפשר להגיד שרב לא חושש לכך.

ויש לומר, דשאני הכא דלא אפשר. ורב ושמואל, בהא פליגי. שמואל סבר, מוטב שנחוש לנכנסין ויוצאין, ממה שנחוש להפסק פסוק דלא פסקיה משה, דהא פסקינן ליה לתינוקות משום דלא אפשר. ורב סבר, מוטב

שנחוש ולא נפסיק, כיון דלא פסקיה משה, ממה שנחוש לנכנסין ויוצאין. אבל ודאי היכא דאפשר, חיישינן. וכדאמרין נמי בסמוך. ולמאן דאמר דולג, נדלוג, שאני התם דהא אפשר.

השאלה היא, מה עדיף? ישנו כאן נדון שצריך הכרעה ושיקול דעת. רב סובר, עדיף לא להפסיק פסוק, מאשר לחשוש לנכנסים וליוצאים. ושמואל אומר ההיפך. כך מבואר ברשב"א ובריטב"א ובר"ן, ושאר מפרשים המסבירים כך. וכן בחידושי בית יצחק (וייס) עמ"ס מגילה שם בדף ס"ה עמוד ד' ד"ה גזרה.

המאירי מרחיב בכך יותר, מסביר היטב את עומק ושורש המחלוקת, וכותב בזה"ל, ונחלקון בה רב ושמואל. שלדעת רב, דולג, ר"ל שקורא ראשון שלשה בפרשת צו, ושני חוזר וקורא אחד מן השלשה ושנים שאחריהם. וזה נקרא דלוג.

בדרך אגב, הוא מיישב כאן שאלה, למה קוראים לזה 'דולג'? לכאורה, לא דילג כאן כלום. הרי היגענו לפסוק השלישי, והוא חוזר על הפסוק. למה זה נקרא 'דולג'? זאת שאלה, ובל"נ בהמשך הדבר יתורן.

ושלישי, השלשה הנשארים, ופרשת שבת. ורביעי, בשל ראש חדש. או רביעי בשל שבת וראש חדש. ואע"פ שמ"מ יש כאן חשש נכנסין, והוא מאותן שנכנסו בתחילת קריאת השני, שיחשבו על הראשון שלא קרא אלא שנים, שאף זו גזירת נכנסין היא. שכמו שאין מתחילין בפרשה על דעת שלא לקרוא שלשה פסוקים, כך אין הקורא מתחיל לקרות בפרשה שלא נשתיירו ממנו שלשה פסוקים. וכמו שאמרו על זה בגמרא, ושמואל מאי טעמא לא אמר דולג, גזירה משום הנכנסין. אלמא שאף זו גזירת הנכנסין היא. אעפ"כ שעת הדחק שאני.

ומ"מ במקום הריוח, אין מתחילין ולא משיירין בפחות משלשה. מתי שישנה אפשרות, כאשר מרווח ואין קושי כי ישנם מספיק פסוקים, בודאי שלא נעשה זאת. אלא שְׁבִשְׁעַת הַדְחָק, נוח לנו להקל בגזירת הנכנסין והיוצאין.

מימות משה רבינו ואילך שתיקן קריאת התורה בראש חודש, כמ"ש הרי"ף והרא"ש בפרקין בשם הירושלמי, וליחזי היכי נהוג. וכה"ג פריך בגמ' בפרק אין עומדין [ברכות דף ל"ג ע"א] לענין הבדלה במוצאי שבת עיי"ש. ולקמן בפרק בני העיר [דף כ"ט ע"ב] אמרינן מאי פרשת שקלים ואיפלוגו התם רב ושמואל בקריאתה, ותמה שם הפני יהושע ז"ל דמאי שייך לאסתפוקי בדבר הנהוג בכל שנה, דליחזי היכי נהוג עיי"ש. ואני אתפלא עליו, דיותר היה לו לתמוה בסוגיא זו הקודמת, וגם בדבר הנהוג בכל חודש וחודש, מה שאין כן פרשת שקלים אינו נהוג רק פעם אחת בשנה.

ומה שנלע"ד בזה, דהנה הא דאין מתחילין ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים, הוא רק משום גזירת הנכנסין והיוצאין. ולפי זה בזמן חכמי המשנה דהפותר מברך לפניו והחותם מברך לאחריה ולא חששו לנכנסין ויוצאין כמבואר לעיל בסמוך, וודאי דליכא לאסתפוקי כלל בקריאת ראש חודש דהאיכא רווחא טובא לארבעה קוראין. וממילא לא היה מנהג קבוע כלל על הפסוקים שיקרא כל אחד בראש חודש, רק היו קורין כפי רצונם ובלבד שלא יפחות משלשה פסוקים. רק אחר שתיקנו דכולהו יברכו לפניו ולאחריה ונתחדשה הגזירה משום הנכנסין והיוצאין, ויצא לנו עוד מפני גזירה זאת שלא להתחיל ולסיים בפרשה פחות משלשה פסוקים, ולזה עלה ונסתפק עולא בר רב כדת מה לעשות בקריאת ראש חודש.

ועל שאלתך, הוא אכן עמד בעצמו בהמשך דבריו וז"ל, אמנם עדיין יש לפקפק על מ"ש בכאן דהא דאין מתחילין ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים נתחדש אחר שהתקינו שכולם יברכו לפניו ולאחריה, מהא דאמרינן לקמן בסוגיא ושמואל אמר פוסק מ"ט לא אמר דולג, גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין, והרי בזמן המשנה בקריאת המעמדות עדיין לא נהגו לברך רק הפותר והחותם, ואפילו הכי אמרינן דשמואל לית ליה דולג גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין.

אם ביוצאין, משום דיוצאין לא שכיחי. בדרך כלל, מי שנכנס לביהכ"נ לשמוע קריאת התורה, הוא לא יוצא. אפילו שבין גברא לגברא מותר לצאת במקום הצורך, אבל הדבר איננו מצוי. ואם בנכנסין, משום דש"י לי משיילי. ולא נקל בפסוק המקראות. מי שנכנס, לא יחליט לבדו החלטות מה עשו מקודם, אלא ישאל מה קרה שקראו רק שני פסוקים, ויגידו לו שהוא קרא שלושה רק שהעולה שני חזר על הפסוק השלישי שקרא.

ולשמואל, נוח לנו להקל בפסוק המקראות, הואיל והותר מקצתו לתינוקות של בית רבן. מאחר שלתשב"ר היתרנו, ישנו כבר היתר כזה, זהו אינו איסור בכל העניינים, מצאנו שישנו היתר לתשב"ר, א"כ כיון שהותר מקצתו אפשר להמשיך את ההיתר גם לנושא שלנו. ולא להקל בגזירת נכנסין.

הדבר לא נראה לשמואל, הוא חושש יותר לגזירה הזאת. שרוב פעמים נשענין על בינתם, ואין שואלין. ובגזירת יוצאין, שהוא מצוי לכמה סבות. ישנם אלו הכרחים, שאנשים צריכים לצאת מבית הכנסת. לכן שמואל כן חושש לכך.

*

שאלה מהקהל: הרב הסביר קודם כי מאז שגזרו משום הנכנסים והיוצאים, לא ידעו איך לסדר קריאת ראש חודש. אני מבין שכוונת הרב ליישב כיצד רבא ועולא בר רב לא ידעו דבר הנהוג בכל ראש חודש וראש חודש. אבל הרי הגזירה היתה כבר לפני כן, דהיינו בזמן רב ושמואל.

תשובת מרן שליט"א: השאלה נכונה. לכן ארחיב בס"ד ואומר כי מקור דברינו בזה, הם מחידושי ספר בית יצחק (וייס) על מסכת מגילה, וזה לשונו שם, בעא מיניה עולא בר רב מרבא פרשת ראש חודש כיצד קורין אותה כו'. ויש לתמוה דאטו עולא בר רב ורבא קטלי קני באגמא הו, ולא באו מעולם לכלל ישוב בבתי כנסיות לשמוע קריאת התורה בראשי חדשים, ומאי שייך למבעי בעיא בדבר הידוע ומפורסם

הלכות ת"ת פרק א' סעיף א' הביא הוכחות, שכך זה היה בזמן חז"ל.

נפקא מינה, לגבי מה שהרבה מפרשים, ראשונים ואחרונים, דנו לגבי הכלל הזה, 'כל פסוקא דלא פסקיה משה, אנן לא פסקינן ליה, כי רואים אדרבה בהרבה פעמים, שקוראים חצאי פסוקים.

אחת השאלות הידועות היא, כי בקידוש שחרית אנו אומרים, 'על כן בירך י"י את יום השבת ויקדשהו', הרי זהו חצי פסוק, לא אומרים את התחלת הפסוק. איך אומרים את זה? וכהנה וכהנה. כמרכן בהגדה של פסח, מובאים חצאי פסוקים, וכן בגמרא ובמדרשי חז"ל. וכן בברכת הלבנה, תפול עליהם אימתה ופחד וגו', לא גומרים את הפסוק. מביאים חצאי פסוקים בכל מקום. וישנם הרבה מהלכים וכו', בכדי ליישב את הדברים האלה.

אבל התירוץ הכי טוב והכי פשוט הוא, שכאשר חז"ל אמרו זאת, הם לא התכוונו כאשר אומרים זאת בדרך של אמירה. ישנם כאלה מן הפוסקים האומרים חילוק, האם זה דרך תפילה או דרך תחינה. אבל לענ"ד זה לאו דוקא. גם אם אתה רוצה לומר סתם כך את הפסוק, אם אינך אומר אותו עם הטעמים שלו, מותר להגיד אותו. רק אם אתה אומר אותו עם ניגון הטעמים, אז אתה 'קורא' פסוק, יש לזה דין 'קריאה', בזאת אסור לפסק אחרת ממה שמשה רבינו פסק. אם אתה תפסיק באמצע הפסוק, זה כמו שאתה תעשה זרקא איפה שאין זרקא. בכוונה. אם זה בטעות, אז זאת טעות. אבל אם אתה קורא, ומשנה את הטעמים, אתה כביכול מזלזל במסורת שנמסרה ממה רבינו, לכן אי אפשר לשנות את זה. זאת התשובה הטובה ביותר, לגבי השאלה הזאת.

מי שאמר את יסוד העניין דלעיל, זהו רבי חנניא 'קרא'. 'צער גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין. הם לומדים לפי הטעמים, וכיון שלפעמים ישנו פסוק ארוך, והרב אינו מספיק ללמד את כל הפסוק, על כן

אמנם אחר העיון קצת לא קשה מידי, דלא מיבעיא לשיטת הרי"ף והגאונים שפירשו לפלוגתא דרב ושמואל אקריאת ראש חודש, דודאי דאין מכאן סתירה, אלא אפילו לשיטת רש"י ורמב"ן ז"ל שפירשוה אמעמדות, גם כן י"ל דודאי אמתניתין דתענית גופיה לענין מעמדות בפשיטות יש ליתן טעם לשמואל דלא ס"ל דולג, משום דזה הפסוק שכבר קראו הראשון לא נחשב לקריאת השני למנין השלשה פסוקים שצריך לקרות, ואם כן השני לא קרא רק ב' פסוקים.

וראיה לזה דהא אמרינן לקמן בברייתא דפרשה של חמשה פסוקים דקורין אותה ביחיד, ואי קרא הראשון שלשה פסוקים ס"ל לת"ק דברייתא דהשני קורא שני פסוקים הנשארים מפרשה זו ופסוק אחד מפרשה האחרת, ולא אמרינן דידלוג פסוק אחד למפרע ויקראנו עם ב' פסוקים הנשארים, והתם בעל כרחך אין הטעם משום הנכנסין דהרי ת"ק דברייתא לית ליה גזירת הנכנסין. אלא על כרחך דהיכא דאפשר לא סגי להשלים ג' פסוקים ע"י דילוג. ואם כן בפשיטות הוה מצי למימר דטעמא דשמואל נמי משום הכי הוא. אלא משום דרבה השיב לרבה בר עולא כיוצא בה שמעתי לפשוט מזה ספיקו של רבה בר עולא היה רק מחמת שנתחדשה הלכה לחוש משום הנכנסין והיוצאין. משום הכי יהיב תלמודא טעמא לפלוגתא דרב ושמואל לדידן אחר הגזירה וק"ל. עד כאן. והאותיות מחכימות.

*

בעניין תינוקות של בית רבן, צריכים לדעת כי בזמן חז"ל – זה כמו המנהג שלנו ק"ק התימנים יע"א – שתשב"ר היו לומדים את הפסוקים בטעמי המקרא. היום בזמנינו, בעדות אחרות, וכנראה גם בדורות שעברו אצלם, מלמדים תשב"ר בדר"כ לא לפי הטעמים. במקומות הרגילים. חוץ אולי מכאלה מועטים בזמנינו אשכנזים שהחזירו עטרה לישנה, ללמד את הפסוק לפי הטעמים. משא"כ אבותינו נע"ג, ועד היום. המארי שמלמד ילדים, הוא מלמד אותם עם הטעמים. בשלחן ערוך הגר"ז [חיו"ד

שערי יצחק – השיעור השבועי

טובים, דרשנים טובים וכו'. הוא היה חכם גדול, דרשן מצויין, בקי במקרא. כגון לוי בר סיסי – או יש גורסים סיסי – וחבריו וכו'. ורואים כך אפילו על חכמים. רבינו הקדוש מינה אותו לדיין וחזן בעיר סימוניא, כמובא בירושלמי מס' יבמות וכו'. הרי בזמן חז"ל, לא היה המושג של 'קראים', בזמן חז"ל היו הצדוקים. המושג 'קראים' התחיל רק בזמן הגאונים. בזמנם היה את ענן, זהו שכתב עליו הר"א אבן עזרא וע"פ (שמות ל"ד, כ"א) פְּחָרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת, אמר ענן, ימחה שמו כענן. שילך לאבדון. כמו ענן שבשמים שמתפזר ונעלם. הוא שהתחיל בכך. אבל הצדוקים התחילו כבר בזמן התנאים, כפי שאנו קוראים במפרשים על מסכת אבות וכו'.

ישנם צדוקים, וישנם קראים.

זו בעצם אותה השיטה, פחות או יותר, בטח ישנם הבדלים אבל ביסוד שלהם, שהם מאמינים – עכ"פ כלפי חוץ – רק בתורה שבכתב. אז הם נקראו צדוקים, וענן התחיל את הקראות מכל מיני שיקולים אישיים. הוא רצה שימנו אותו ראש גולה ולא מינו אותו, כיון שלא היתה בו כל כך יראת שמים, ומינו את אחיו הקטן יותר, ואז הוא פרש והקים לעצמו קבוצה, כת לעצמה.

אכן ישנם כאלה האומרים, כי השרידים של צדוקים, התחברו עם הקראים. וישנם כאלה האומרים, כגון רבינו בחיי במסכת אבות, לגבי המשנה [פ"א משנה ג'] אנטגנוס איש סוכו וכו', הוא אומר כי הם בעצמם שינו את השם שלהם. דהיינו, הם קראו לעצמם בשם קראים, להורות שהם מאמינים רק במקרא. הם לא רצו להיקרא עוד בשם צדוקים או בייתוסים, ושינו את שמם לקראים. אבל הם הם. כך לפי דבריו. הדבר לא משמעותי. דיברנו על כך בס"ד בשיעור מוצש"ק שופטים התש"פ בשל"א.

ראיתי בספר פרדס הלשון [עמ' 168], שדן לגבי ניקוד המלה 'קראים'. הרי אנחנו אומרים, קְרָאִים. קו"ף בפתח, ורי"ש דגושה. הדגש כמובן הוא חזק. אבל הוא אומר, לא, הקו"ץ בקמץ, קְרָאִים.

יש שהוא מלמד רק חצי פסוק, ואח"כ כעבור זמן הוא ממשיך את החלק השני. התינוקות הקטנים, לא יכולים לקרוא את כל הפסוק ביחד, ולכן הדבר מותר.

מה הפירוש, רבי חנניא 'קרא' מהי משמעות תיבת 'קרא'?

רש"י מפרש זאת, במסכת תענית [דף כ"ז ע"ב]. הרי הסוגיא הזאת, חלק גדול ממנה, נמצא גם במסכת תענית. ושם רש"י אומר, לגבי רבי חנניא – או י"ג רבי חנניא – שהיה בעל מקרא, ויודעה בגירסא, ובקי בטעמיה. דהיינו, הוא היה 'בעל מקרא', אדם שעסק הרבה בתנ"ך. זהו כפי שישנם 'בעלי מקרא', 'בעלי משנה', 'בעלי תלמוד', 'בעלי קבלה'. וכדומה. הוא היה מומחה במקרא, עוסק בכך הרבה. 'ובקי בטעמים', היינו טעמי המקרא, כגון פשטא זקף אתנחא זרקא וכו', הוא היה בקי בכך.

ישנם כאלה המפרשים, כך רואים לפעמים, שפירשו שהוא היה חזן בספר תורה. 'קרא' היינו מוציא ס"ת, חזן בקריאת התורה.

או כמו שיש מפרשים, שזהו מלמד תינוקות.

אלו שלושה פירושים, ובעצם אינם חלוקים ביסודם האחד על השני, כי בדרך כלל זהו אותו האדם, זה אותו המקצוע. מי שמלמד תינוקות, יכול ג"כ להיות חזן בס"ת, וגם לעסוק בתנ"ך. יכול להיות כמה אופנים, כמה דרכים שהוא יכול לפעול בכשרון שלו ובידיעותיו בדבר הזה.

ה"קראים" המובאים בתלמוד ובמדרשים הינם בעלי מקרא, ולא הקראים הכופרים בתורה שבעל פה. וביאור גירסתנו בהגיית המלה 'קראים'.

מדגיש אני זאת, בכדי לומר כי 'קרא' זה לא במובן ח"ו של קְרָאִי, דהיינו מהקראים המאמינים רק בתורה שבכתב. הדבר אינו קשור אחד לשני. בזמן חז"ל, כשהיו אומרים 'קראים', זה לא היה כינוי של אנשים אשר פרשו לדרך מינות.

נזכר כך בפסיקתא [סוף פרק כ"ה] ובילקוט שמעוני [סוף ספר הושע] אפילו, לגבי רבי לוי בר סיסי. כתוב שם, שהקב"ה נתן לנו קראים

וזה לשונו שם, מטרת הקראים. הקו"ף בשו"א. צ"ל הקראים, הקו"ף בקמץ. שם זה, קרא, הונח מקודם על זה שהיה בעל מקרא. ר' חנינא קרא [תענית דף כז:]. שהיה בעל מקרא [רש"י]. קראי מוסיפין [פסחים דף קיז:]. בעלי מקרא [רש"י]. והשם קרא, הוא על משקל גֻנְב, סָפֵל, הפ"א בפתח ועין הפעל דגושה ובקמץ.

אלא מפני שהרי"ש במלה 'קרא' אינה מוכשרת לקבל דגש, ניקדו את הקו"ף פ"א הפעל בקמץ, לתשלום הדגש שהיה ראוי להיות בעין הפעל. והקמץ שהוא לתשלום הדגש, אינו משתנה בנטייתו. והשם 'קרא' הוא כמו השם חָרַשׁ, שגם הוא אינו משתנה. ארבעה חרשים [זכריה ב', ג']. בשני קמצים. פרשים [בראשית נ', טז].

הוא הבין לנכון את שורש ויסוד דקדוק המלה, שיסודה זהו כפי שאנחנו אומרים, אלא שבפועל מקילים על הביטוי. זה כמו המלה 'חרש', חָרַשׁ וְחָשַׁב [שמות ל"ה, ל"ה]. לא אומרים חָרַשׁ.

אבל למעשה, נכון שבדרך כלל הרי"ש לא מקבלת דגש, אולם לפעמים כן, כגון [שיר השירים ה', ב'] שְׂרָאשִׁי נִמְלֵא טָל. בכל אופן, במסורת שלנו בתורה שבע"פ, אנחנו קוראים את המלים כפי שהם ביסודם, לא חוששים לכל ה'קשיים' שיש ברי"ש, ואפילו באותיות הגרוניות, ומדגישים אותם. כגון, לַמְּהוֹת. אפילו את האות עי"ן, אנחנו מדגישים לפעמים, כגון במסכת תענית [דף ג' ע"ב] מְעַצְרִי. לפי משקל המלה, באופן היסודי. או לקרוא אותה וכיו"ב בשוא נח.

לגבינו התימנים, אנחנו בצחות הלשון שלנו, אין לנו קושי לבטא זאת, להדגיש את האותיות הללו, או לקרוא אותם בשוא נח. בכל אופן, כך המלה יותר מובנת.

ביפה עיניים [מסכת כתובות דף נ"ו ע"א] כתב כך, 'פוק קרי קרייך', הכי נמי בירושלמי כאן הל"א, ופירש הק"ע משום דרבי חנניא – או חנינא – היה קורא בתורה בבית הכנסת, וא"ל עסקך בקריאת התורה ואין לך עסק בהלכה. הרי

מובא בגמ' שם, יתיב רב חנינא קרא קמיה דרבי ינאי וקאמר, הלכה כרבי אלעזר בן עזריה. אמר ליה, פוק קרי קראך לברא, אין הלכה כרבי אלעזר בן עזריה. דהיינו, אתה עוסק בקריאת התורה, אל תשאל שאלות בהלכה, זה לא המקצוע שלך. תשאל שאלות על פסוקים, כי זה מה שמתאים לך.

קללת האור החיים הקד' על הקראים שלא יהיה להם מניין בבית תיפלתם, קיימת עד היום ולעולם.

ישנו סיפור מעניין, ידוע במקצת, על רבינו חיים בן עטאר זצ"ל, בעל אור החיים הקדוש. מובא בספר שערי ירושלים, כי היו בזמנו קראים.

בספר סגולת משה [דף 45] מובא כך, פעם אחת גבר לחץ הממשלה, ושמו עליהם מס כבד מנשוא. אז ציוה האור החיים, להתאסף בסתר בבית תפלת הקראים לחשוב עצה, ולא יישמע הדבר. כי עד היום, היא מתחת לקרקע. חיפשו איפה להתאסף בסתר ובסוד, אמרו נעשה זאת בבית הכנסת שלהם, שהוא באיזה מרתף, בכדי שלא תתגלה האסיפה לשלטונות.

ברדת הקדוש האור החיים, על גֶרֶם המעלות, התעלף פתאום ורגליו נכשלו. ויתמהו האנשים. מה קרה פתאום? אין זאת כי אם רוח רעה השוכן פה הדביקתהו. כנראה ישנו כאן משהו המסתתר מתחת המדרגות. ויבוקש הדבר וימצא בחפרם מתחת לגרם המדרגות, כי שם טמנו את ספרי הרמב"ם, לדרוך עליהם.

הרי הקראים, שונאים מאד את הרמב"ם, כיון שהוא נלחם נגדם במצרים, עשה תקנות כנגדם. במצרים, היו הרבה קראים, והרמב"ם רצה לעקור זאת. כאשר הרמב"ם בא למצרים, הוא ראה שהרבה דברים עשו כמו הקראים, אפילו טבילת נדה במקוה לא כשר אלא באמבטי, כנראה גם היה להם שם מעמד והם השפיעו על הציבור הכשר, מה שנקרא 'הרבניים'. אלה הקראים, מאמינים רק במקרא, אבל כנגדם ישנם 'רבניים'. והיו טעויות לאנשים בהלכה ובמעשה, והרמב"ם ביער את כל הדברים האלה.

אבל אני נעם כהן, אזני ועיני ראו, וארחיב קצת בעניין.

בית הכנסת הקראי נמצא ברובע היהודי ליד בית הכנסת החורבה, וכשהולכים מהחורבה לכיוון הכותל המערבי, לפני שמתחילים לרדת במדרגות לכותל, יש מסעדות. וכשפניך לכיוון הכותל מצד ימין, יש מדרגות. ויש סימון רשמי על הקיר, לעלות במדרגות לכיוון בית הכנסת הקראי.

כדי להיכנס לבית הכנסת שלהם, צריך לרדת במדרגות, בדיוק כמו בסיפור של האור החיים הקד'. הם עשו כעין מוזיאון על מנהגיהם, לפני שנכמסים ממש לבית תיפלה שלהם, והם מראים ס"ת שלהם.

תשמעו כעת דבר מעניין. עיינתי בספר תורה זה, וראיתי שיש בו אותיות עקומות ולפופות.

וכן הם לא יושבים על כיסאות, אלא על שטיחים. חולצים נעליים ומתפללים.

שאלתי את הגבאי כמה שאלות, ובתוכם הכנסתי את השאלה האם מתקיים פה מניין. ואמר לי 8, 9, 11. בכוונה אני כותב 11, כי זה מה שהוא אמר לי. ואז שאלתי אותו, מאיפה האנשים? אמר לי, אנחנו מצרפים הרבה תיירים, סינים יפנים וכו' עד כאן.

ויש לדעת על הקראים, שיש להם בית כנסת פעילה עם הרבה אנשים בחולון, וכן יש להם בהר גריזים בית כנסת. אבל רק שם בירושלים, איפה שהאור החיים קילל שלא יהיה מניין, אין להם.

זה מלמד, מה זו קללה של צדיק. לפני יותר ממאתיים שנה, ועד היום קיימת לנצח, כאילו עכשיו הצדיק קיים.

לא שאלתי אותו במיוחד ובפרטות האם הוא מכיר את הסיפור, כי לא רציתי שייפגע או יכעס וכו'.

הדבר פלא עצום.

כאשר הסתכלתי ובדקתי את העניין בספרים, ראיתי כמה דברים. הסיפור הזה מובא בכמה נוסחאות, אך יסוד הסיפור אצל כולם הוא אותו

בזמן בנו הר"ר אברהם, הרבה מקהל הקראים חזרו בתשובה. יש להם שנה גדולה לרמב"ם. אז בכדי לבזות אותו, שמו את ספריו מתחת המדרגות, בכדי לדרוך עליהם בכל פעם שהם עוברים, רחמנא ליצלן.

ויצו האור החיים שישלמו הקראים את המס עבור זה, וקיללם שלא יהיה להם עשרה ביחד לתפילה. וכן נתקיים. שמעתם? שלא יהיה להם מניין. וכשנולד אחד – אם נולד תינוק – או בא אדם מעיר אחרת, מת אחד. מהזקנים, המבוגרים. וכך אף פעם, אין להם מניין.

זה כשלושים שנה שבאו לשערי ירושלים משפחות קראים ממדינתם, והשחיתה בהם מגפה קודם בואם לירושלים.

מן השמים יצא, כי מי שהקדיש את השיעור, ידידנו הרב נעם כהן הי"ו, סיפר לי לפני כמה חדשים, אמר לי דבר חידוש, הוא היה בבית הכנסת הזה. האור החיים היה לפני מאתיים שנה, עניין אותו לראות מה קורה איתם היום, ומתברר כי עד היום אין להם מניין. פלא עצום. ביקשתי ממנו, שיכתוב לי את הסיפור. הוא גר היום בעיר חריש ת"ו.

ויישר כוחו שהוא כתב לי כך, עכשיו יש כאן שתי עדויות, אחת של הרב נחומברג, הוא רב בישיבת שדי חמד, רב שידי רב לו פּפּל (אינני יודע אם הוא עודנו שם), ועדות אחת שלי.

אני שמעתי מה שהוא אמר, ורושם לכת"ר גם את הסיפור ששמעתי ממנו, ומה ששמעתי אחרי ששמעתי את הרב נחומברג מספר זאת.

הרב נחומברג מספר, שהוא ירד לבית הכנסת הזאת שלהם, ושאל שם את האחראי, כמשיח לפי תומו, האם מתקיימים מניינים יום יום. ענה לו אותו אחראי, שמדי יום יש כאן 7-8 אנשים, ובשבת שאנחנו רוצים שיהיה מניין, אנחנו קוראים לכל מיני תיירים שנמצאים, סינים יפנים צ'רקסים וכו' (לא יהודים). עד כאן. אולי היו מביאים גם כמה חמורים, לצרף אותם למניין שלהם...

הדבר, מדרגות מתחת וכו'. אבל ישנם כאלה האומרים, כי זה לא היה רבי חיים בן עטאר, אלא חכם אחר, כגון הראשון לציון הר"ר רפאל מיוחס. כך מובא למשל בספר שבילי התורה (דברים, עמ' 140). אבל גם הוא כותב, מאז ועד היום, עומדת קללתו של הרב רפאל מיוחס בעינה, לדורי דורות עד עולם. אלה הם חכמי ישראל וגדוליו, מוצא פיהם קדוש הוא וכו'.

בקובץ משמרת הכשרות (תשס"ו, עמ' 76) הביא את הסיפור בשם ספר דרכי אבות, והוא כותב זאת על הרב אברהם עדס זצ"ל, שהיה ראש השוחטים בירושלם. וז"ל, בירושלם עיה"ק תיקנו בשנת תרנ"ז, ששוחט בהמות של קצב גוי, אסור לו להחתים "כשר" יותר מששים אחוז, ו"חלק" יותר מארבעים אחוז של הבהמות ששוחט. (והשאר היו מוכרים לגויים, כי אז היה אפשר למכור לערבים הבהמות במקח השוה, ולא היו צריכים להזיל הרבה). וטעם התקנה שתיקנו כן, משום מעשה שהיה, שבאו עי"ז כמה יהודים לידי סכנת נפשות.

ומעשה שהיה כך היה. שפעם אחת, ראש השוחטים הספרדיים שהיה שמו חכם מורדוך מיוחס, שחט כמה בהמות לקצב ישמעאלי, והיתה שאלה גדולה בריאה אחת, שאפי' הוא לא ידע להכריע אם להטריף או להכשיר. לקח את הריאה, להראשון לציון כמוהר"ר יעקב שאול אלישר זצ"ל, וגם הוא לא ידע להכריע בשאלה, כי היתה שאלה שאינה מצויה כלל.

אמר הרב אלישר לשוחט, שישאל שאלה זו, את אחד מגדולי החכמים בירושלם, שהיה שמו הגאון רבי אברהם עדס זצ"ל (עלה לירושלם שנה לפני זה, בשנת התרנ"ו). ורבי אברהם עדס, תכף השיב לו בפלפול עצום, בלול מש"ס ופוסקים, להטריף הבהמה. וכדברו כן נעשה, שהטריפו את הבהמה. ומאז בכל שאלה שהיתה מתעוררת בבית המטבחים, היה הרב מיוחס השוחט, שואל את רבי אברהם עדס כנ"ל.

והנה רבי אברהם עדס היה מחמיר גדול, והקצב הגוי הרגיש שנהיו יותר בהמות טריפות ממה

שהיה קודם. וחקר ודרש ונודעה לו הסיבה, שהשוחט שואל תמיד את רבי אברהם עדס. לכן החליט הקצב הגוי, לעשות מלשינות לפני המושל התורכי על רבי אברהם עדס, שהוא מורד במלכות.

ובאותו הזמן, כשהיו אומרים על אדם שהוא מורד במלכות, לא היו דורשים וחוקרים, אלא היו ממיתים אותו מיד. ועי"ז הוכרח רבי אברהם עדס ובני משפחתו, למצוא מקום מסתור, שלא ימצאו אותו התורכים ויהרגו אותו, וגם בני משפחתו היו צריכים להתחבא, כי אז היה החוק שכל מי שמורד במלכות ובורח, תופסים את קרוביו. ועי"ז שלא ימצאו אותו התורכים, ממילא יחקרו וידרשו, ויתברר שלא עשה כלום.

אמנם לא מצאו שום מקום להסתתר, כי בכל הבתים של היהודים היו גם ישמעאלים, והישמעאלים הם מלשינים גדולים כידוע, וממילא לא היה שום מחבוא שהיו יכולים לשכון שם לבטח. ולבסוף החליטו, בהיות שהיה בירושלם מרתף אחד שהיה בו בית כנסת של קראים, שכמה שנים לא התפללו בו מחמת שלא היה להם מניין, והחליטו ששם הוא מקום טוב מאוד להיחבא, כי לא היה מגיע לשם שום אדם.

והנה כאשר ירד רבי אברהם עדס במדרגות המרתף, כשהגיע למדרגה האחרונה ורצה להציג כף רגלו עליה, נפל פתאום לתוך המרתף. וכשקם אמר לבני ביתו, שבודאי לא על חנם מנעוהו מן השמים לעבור על הדרגה הזו, ועל כן יעקרו הדרגה, ויראו מה יש מתחתיה. עשו כן, ומצאו שם הרבה ספרי ש"ס כשרים, שהקראים הניחו שם, כדי שכל העובר שם ידרוך על הש"ס. כשראה זאת רבי אברהם עדס, קילל אותם שלעולם לא יהיה להם מנין בירושלם.

במשך הזמן, אחר ימים מספר, נתבררה האמת שלא היו דברים מעולם, ורבי אברהם עדס לא אשם, ונקי, והקצב הלשין שקר, וממילא יכול רבי אברהם עדס לצאת מן המסתור.

בספר בעקבי אליעזר [עמ' 230], מובא על הטומאה של־קראים.

הצדיק המגיד הירושלמי הרה"ג ר' בן ציון יאדלר זצוק"ל היה אוהב לספר, שבזמנו היה מפורסם הרב הגאון ר' זאב שחור הנגיד, שמלבד גאונותו והתמדתו בתורה, וגומל חסדים טובים בכל אשר יפנה בלב טוב, היה ג"כ מדקדק במצוות באופן מופלג. והיו באים הרבה מחשובי האברכים לחזות באפית המצות שלו. שהיו לו כלים מיוחדים במינם, שמורים ביותר ומהודרים בכל מיני הידור, כדי להבטיח את השימור מחשש חמץ הכי נדיר.

וסיפר שבאחת מהשנים, כשכבר כל המאפייה והעובדים והמשגיחים עמדו הכן, והציבור מסביב כבר חיכה לצפות בנועם ההידורים והזריזות והזהירות, שרק יוכלו לתאר לעצמם, התפלאו שעדיין אין סימן לאות שמתחילים כבר. בינתיים נשמעו קולות וויכוחים בין העובדים, שלא היו רגילים בהם.

ונתברר שהויכוח הוא בין הגאון זאב שחור זצ"ל, לבין אחד הפועלים שתפקידו היה ללוש את הבצק. והגאון שדרש מכל העובדים, שלפני שיגעו בבצק, שיטלו את ידיהם לסירוגין שלשה פעמים, כאילו שעכשו קמו משנתם, שכך קיבל מאמו הצדקת שאין לוותר על זה, ללא שום טעם או הסבר. בהמשך תבינו למה הוסיף זאת.

ואותו פועל, בשום אופן לא הסכים לציית לבקשת כל העובדים שהפצירו בו, וטענו הרי כולנו ג"כ נטלנו ידינו בבוקר, ובכל זאת אנו משתתפים בקיום המנהגים של בעל המצות, ומה יקרה אם תיטול את ידיך כמונו. אבל הוא בשלו, ואינו נכנע.

עד שפנה אליו הגאון ואמר לו, שיוסיף לו תשלום עבור כך, ולא עזר לו במאומה. ואח"כ הסכים להכפיל לו את משכורתו, ואח"כ לשלש את משכורתו, והוא בשלו. איננו מסכים להישמע לבקשות כל הנאספים שם.

עד שנכנס זקן אחד מהנוכחים מבחוץ, לראות מי הוא החצוף הזה, שמעכב את אפיית המצות

ואז נתפרסם כל הסיפור מה שהיה שם, וגם מה שקילל אותם, והגיע הדבר גם לאזני הקראים שלא האמינו בדבר, ושלחו מכתב לארץ קרים מזרח רוסיא, ששם היו הרבה קראים, שישלחו להם עשירי למניין, כדי שיתברר שקללת רבי רברהם עדס לא התקיימה.

ובאמת שלחו מארץ קרים, אחד שיעלה לירושלם. אך כאשר הגיע זה הקראי לירושלם, מת פתאום אחד מן הזקנים הקראים שבירושלם וכו'.

מובא שם בהערה בסוגריים כך, מעשה זה מפורסם על רבינו האור החיים הקד', אך באמת זה אינו, כי האוה"ח נפטר בשנת תק"נ, ובשנת תר"נ יש עדות שהיה עדיין מניין של קראים בירושלם, ובאמת מקור הסיפור הוא בכתב־עת 'חבצלת' ירושלם התרפ"ה, ושם מסופר הדבר על רבי אברהם עדס, ותמוה איך נשתרבב על רבינו האוה"ח. כך הוא טוען.

גם בספר באהלי יעקב [דף ר"ו הערה קס"ז] כתב, כי לא יכול להיות שהדבר היה עם רבי חיים בן עטאר, כי אז בזמנו עדיין לא היו קראים בירושלם. שהרי הוא נלב"ע בשנת תק"ג, ובאותו זמן הם לא היו. כך גם הוא טוען.

בספר שושנים, להרב משה שיינפלד [עמ' 185], אשר ג"כ הביא זאת, כתב כי בית הכנסת שלהם, שבו אירע המעשה, עודנו נמצא בחצר ההיא. ובמשך כל ימי השנה, לרבות יום הכפורים, הם מתפללים וקוראים בתורה בלי מניין. קללת הצדיק נתקיימה בהם.

שאלה מהקהל: הא כיצד רבי אברהם עדס התחבא בבית הכנסת של־קראים כי אין שם מניין, הלא רק לאחר מכן קיללם שלא יהיה להם מניין?

תשובת מרן שליט"א: הוא המשיך את המצב. קילל אותם שתמיד כך יהיה אצלם. מובן שלפני כן היה להם, והפסיק כמה שנים או חדשים מאיזו סיבה, והיה עתיד לחזור שיהיה להם מניין.

בְּרֶשַׁע כֹּזֵה. וְכִשְׂרָאוֹהוּ הַכְרִיז, הֲרִי הוּא אֶחָד מִמֵּתִפְלְלֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁל הַקְּרָאִים, שְׂקִילָלָם הָאוֹר הַחַיִּים הַקְּדוּשׁ, שְׂאֵף פֶּעַם לֹא יוֹשֵׁל מִנֵּין שֶׁל עֲשֵׂרָה מִתְּפַלְלִים בְּבֵית כְּנֶסֶת זֶה, וְכֵן הִיָּה לְעוֹלָם, וְאֵין לָכֵם מֵה לְצַפּוֹת מִמֶּנּוּ. לְטוֹבַתְכֶם הִרְחִיקוּ אוֹתוֹ מֵאַפִּיִת הַמִּצּוֹת הַמֵּהוֹדְרוֹת הָאֵלוֹ, וְכֵן הִיָּה.

וְהוֹסִיף הַמַּגִּיד זְצוּק"ל, שְׁבִזְכוֹת הַהִידוֹר לְשִׁמּוֹר עַל תְּקִנַּת זְקֵנָה בְּיִשְׂרָאֵל, לֹלָא הַבְּנָה, נִיְצַל בְּנָה מֵאַפִּיִת מִצּוֹת שֶׁסֶפֶק גְּדוֹל אִם נֶאֱפוּ לְשִׁמָּה עֵי"י עוֹכֵר יִשְׂרָאֵל שְׁכֹזָה.

אַשְׂרֵיהֶם הַצְּדִיקִים. זְכוֹתָם תִּגַּן עֲלֵינוּ, אַכִּי"ר. לֹאִיֶּדֶךְ גִּיסָא לְמִדְּנוּ אֵיךְ שֵׁישׁ בַּקְּרָאִים טוֹמָאָה רְצוּצָה. קֶרְעִי"ם שְׂאִינָם מִתְּאַחִים לְעוֹלָם.

תְּשׁוּבַת מֶרֶן שְׁלִיט"א לְסוֹפֵר סֵת"ם אֲשֶׁר כָּתַב אוֹת חֵי"ת עֵקוּמָה בְּמִזּוּזָה, עִפְ"י הַמוֹפִיעַ בְּסֵפֶר יִרְעוּת שְׁלֵמָה בְּשֵׁם הַגְּרַע בְּסִיס זְצ"ל, שְׁסִית זֶה הֵינּוּ אֲשַׁכְּנוּי וְלֹא תִימְנִי.

יִשְׁנוּ דְבַר נוֹסֵף, אֲשֶׁר חָשׁוּב לְהַעִיר עֲלֵינוּ.

פְּנָה אֵלַי הַשְּׁבִיעַ סוֹפֵר סֵת"ם, אִמֵּר לִי שֶׁהוּא כָּתַב מִזּוּזָה, וּמֵאַחַר וּרְצָה לְעֲשׂוֹת לְפִי נוֹסַח ק"ק תִּימָן, וּבְמִלָּה זְחָרָה, בְּפִסּוּק וּדְבָרִים י"א, י"ז וְחָרָה אָף י"י פְּכֶם [מֶרֶן שְׁלִיט"א אוֹמֵר בְּכִינוּי, 'בְּהֶס"ל, יִשְׁנוּ חֵי"ת עֵקוּס. אַבְל הוּא אוֹמֵר לִי, עֲשִׂיתִי חֵי"ת זֶה, עִם שְׁנֵי עִיגוּלִים לְמִטָּה, יִמִּינָה וּשְׂמֵאלָה. שְׂאֵלְתִי אוֹתוֹ, לְמָה? מָה קֶרְהָ? וְכִי אַתָּה אֲשַׁכְּנוּי? בְּנוֹסַח תִּימָן חֵי"ת עֵקוּס, הֵינּוּ שֶׁהִרְגַל הַשְּׂמֵאֵלִית נוֹטָה שְׂמֵאלָה, וְאַרוּכָה קֶצֶת יוֹתֵר. כְּמוֹבָא בְּשִׁלְחַן עֶרּוֹךְ הַמִּקְוָצֵר יו"ד הַלְכוֹת כְּתִיבַת ס"ת סִימָן קֶס"ה סְעִיף כ"ב, וּבְעוֹד סְפָרִים.

עֲנֵה לִי, לֹא, מָה שֶׁעֲשִׂיתִי זֶהוּ נוֹסַח תִּימָן, כֵּךְ כָּתוּב בְּשֵׁם הַרְבַּ עֲזַרְיָה בְּסִיס זְצ"ל. שְׂאֵלְתִי אוֹתוֹ, הֵינְךָ בְּטוֹחַ בְּמָה שְׂאֵתָה אוֹמֵר? לֹא רֵאִיתִי וְאֵין דְּבַר כֹּזֵה בְּנוֹסַח תִּימָן.

דְּבַר נוֹסֵף הוּא אִמֵּר לִי, שְׁבִפִּסּוּק [שֵׁם שֵׁם, ט"ז] פִּן יִפְתָּה לְבִבְכֶם [מֶרֶן שְׁלִיט"א אוֹמֵר זֹאת בְּכִינוּי, 'לְבַבְכֶם], בְּמִלָּה יִפְתָּה, הוּא עֲשֵׂה פ"א לְפוּפָה בְּמִלָּה פ"ן. אִמֵּרְתִּי לֹא, גַם דְּבַר זֶה, אֵינּוּ נוֹסַח

תִּימָן. אִמְנָם נִכּוֹן שִׁישְׁנָה דְּעָה כֹּזָא, כְּמוֹבָא בְּסֵפֶר בְּרוּךְ שְׂאֵמֵר וּמְחֻזָּר וִיטְרִי וְהִרְוֹקָת.

שְׂאֵלְתִי אוֹתוֹ, אַתָּה בְּטוֹחַ בְּכֵךְ? עֲנֵה לִי, כֵּן, בְּסֵפֶר יִרְעוּת שְׁלֵמָה [חֶלֶק ב' דף רע"ד רע"ה]. פִּתְחֵתִי אוֹתוֹ, וְאֵנִי מִסְתַּכֵּל, וּמִשְׁתוּמָם. אַכֵּן כָּתוּב שֵׁם, שְׂמֵבִיא צִילוּס מִתּוֹךְ סֵפֶר תּוֹרָה, בְּנוֹסַח תִּימָן, כְּתִיבַת סֵת"ם, שְׁנִכְתַּב עַל גּוּיִל לְבָן, עִם אוֹתִיוֹת לְפּוּפּוֹת וּמוֹזְרָקוֹת, בְּאַדִּיבּוֹת הַגְּאוֹן רַבִּי עֲזַרְיָה בְּסִיס שְׁלִיט"א רַבָּה שֶׁל רֹאשׁ הָעֵינַן.

מוֹזְרָקוֹת? זֶה מוֹשֵׁג שְׂאִינּוּ קִיִּים בְּסֵפֶרִי תִימָן. הַמְּקוֹר הוּא מְקַרִּית סֵפֶר לְהַמְאִירִי.

וְאֵנִי רוֹאָה עוֹד שֵׁישׁ שֵׁם בְּפִסּוּק וַיִּגַּף י"י אֶת הָעַם [שְׁמוֹת ל"ב, ל"ה], בְּמִלָּה וַיִּגַּף, יִשׂוֹא"ו עִם עִיגוּל פְּנִימִי. וְכֵן בְּהַמְשַׁךְ הַפִּסּוּק, אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, יִשְׁנָה עֵי"ן תְּלוּיָה, דְּהֵינּוּ הִרְגַל הַשְּׁנִיָּה עוֹלָה לְמַעְלָה. וּבְפִסּוּק [שְׁמוֹת י"ח, י"ח] נָבַל תָּבַל, הַלְּמַדִּי"ן הֵם כְּמוֹ סִיפְרָה שְׁלוֹשׁ הַמְּחֻבְּרַת אֵלָיו. וּבְפִסּוּק [שְׁמוֹת כ"א, ל"ג] וְכִי יִפְתָּח אִישׁ בּוֹר, יִשְׁנוּ פ"א לְפוּף, וְאֵין דְּבַר כֹּזֵה בְּנוֹסַח תִּימָן, זֶה בְּכִלָּל לֹא לְפוּף. וּבְמִלָּה יִפְתָּח, יִשְׁנָם שְׁנֵי עִיגוּלִים בְּקֶצֶה הַחֵי"ת לְמִטָּה, אַחַד לְצַד יְמִינִי וְאַחַד לְצַד שְׂמֵאל.

אִמֵּרְתִּי לוֹ, תִּשְׁמַע, זֶה אֵינּוּ נוֹסַח תִּימָנִי. בְּרוּר וּפְשוּט. כֵּךְ זֶה אֲצַל חֶלֶק מִן הָאֲשַׁכְּנוּזִים. וְאִם תִּימְנִי עֲשֵׂה אֶת זֶה, הִסִּיבָה פְּשוּטָה מְאֹד, כִּי הַזְּדִמָּן לוֹ סֵפֶר אֲשַׁכְּנוּזִי, וְהַעֲתִיק מִמֶּנּוּ. אֵינְנִי יוֹדַע מִמֵּתִי זֶה, הָאִם בְּזִמְנֵינוּ אוֹ בְּתִימָן, מְקַרְבּוֹ, הַדְּבַר אֵינּוּ מִשְׁנָה. הִגִּיעַ אֵלָיו סֵפֶר אֲשַׁכְּנוּזִי, וְכֵךְ זֶה אִמְנָם אֲצַל הָאֲשַׁכְּנוּזִים, יוֹדַע לָנוּ, אַבְל בְּנוֹסַח תִּימָן אֵין אֶת זֶה.

אַבְל הוּא שְׂאֵל, מָה הַדִּין לְגַבִּי דִיעֵבֵד? אִם כְּבַר עֲשִׂיתִי כֵךְ?

עֲנִיתִי לוֹ, כִּי לְגַבִּי פ"א לְפוּף, הַדְּבַר אֵינּוּ מִשְׁנָה אֶת הַצּוּרָה. גַם אִם אָדָם עֲשֵׂה בְּטַעוֹת פ"א לְפּוּפָה שְׁלֹא בְּמִקּוּם, עֲדִיין זֹאת צוּרַת פ"א. כֹּל תִּינּוֹק יִקְרָאנָה פ"א. וְלְגַבִּי הָאוֹת חֵי"ת, אִם אַתָּה רוּצָה, הֵינְךָ יוֹכֵל לְמַחֹק אֶת הָעִיגוּלִים הַלְלוֹ. וְאִם לֹא, אִם אַתָּה מְסוּפֵק הָאִם זֹאת

שערי יצחק – השיעור השבועי

מקודם הבאתי, בכלל מה שהרב נעם כהן הי"ו כתב לי, שהוא ראה בס"ת של קראים, שישנן אותיות לפופות ועקומות. בתחילה התפלאתי על כך. כי בדורות הקודמים, הצדוקים התנגדו לאותיות הלפופות והעקומות.

תשמעו דבר מעניין.

הרי יש לנו בתורה, אותיות לפופות ועקומות. מה עם נביאים וכתובים? והאם מישהו ראה באיזו מגילת אסתר, אות לפופה או עקומה? מישהו מכיר דבר כזה? מצאו מגילות אסתר מאיטליה, כגון 'פקידים' לפוף, וכן 'הפילגשים', 'הפרתמים', ועוד. מישהו ראה כזאת?

מתברר – וישנם מקורות לכך – כי גם בנביאים וכתובים היו אותיות לפופות ועקומות, רק שאין לנו את המסורת הזאת. ואכן התפלאתי לשעבר על כך. שהרי ישנם מקורות לכך, בספרי הראשונים. בריטב"א (גטין דף ס' ע"ב) הדבר כתוב במפורש.

הריטב"א שם מסביר, לגבי ההלכה הידועה 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה', כי הבעיא בכך היא, שכאשר אתה אומר דברים בע"פ, מפסידים את החסרות והיתירות, והאותיות הלפופות והעקומות. דהיינו, כאשר אתה קורא מתוך הכתב, הינך רואה כי זה חסר וזה יתר, זה לפוף וזה עקום, ואתה מבין שישנם כאן כוונות וסודות ועניינים. אבל בעל פה, לא שומעים כלום, הכל אותו הדבר, לא מבחינים מה חסר וכו', היכן ישנו שינוי. לכן צריך לקרוא זאת, מתוך הכתב. מובן שזה גם לגבי נביאים וכתובים. אפשר לעיין זאת בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ, חלק ראשון דף ק"ו. א"כ רואים, שגם בנביאים וכתובים היה כך.

שאלה מהקהל: שמא אין ראייה מדברי הריטב"א, דאיכא למימר דעקומים ולפופים לצדדים קתני, ולא קאי אלא אתורה.

תשובת מרן שליט"א: יתכן. אלא שלא בניתי על דבריו הללו, רק זה בתורת סיעתא נוספת, כיעויין בדברינו שם, ובס' האותיות המשונות בתורה.

צורת חי"ת, אז תשאל תינוק. ואם אתה לא מסופק, אזי הדבר כשר גם כך.

כיון שעלולה להיות טעות מכך, חושבני כי מי שיכול, שיש לו קשר, שיודיע על כך למחבר הספר. אינני יודע, כנראה חלה כאן איהבנה.

בשבת שעברה (פרשיות תזריע ומצורע) הייתי בעיר רחובות ת"ו, בביהכ"נ של בני התורה מסורת אבות, והראה לי ידידנו הרב אוהד נהרי הי"ו ספר תורה שהוציאו שם במנחה, שכתב אותו הגאון רבי עזריה בסיס, וראיתי שישנם בו אותיות לפופות.

ברוך ה', בעשרות השנים האחרונות, בדור שלנו, חזרה המסורת של האותיות הלפופות והעקומות, מה שכמעט נשכח בדור שעבר. בדורות שעברו. אז רק 'אחד מעיר ושנים ממשפחה', ידעו מה זה.

א"כ אחת מן השתים. או שחלה כאן איהבנה, כאשר הדבר נמסר לידידנו הרה"ג שלמה מעלם שליט"א, מחבר הספר יריעות שלמה. הוא חשב כך. כתב כאן, שזהו 'נוסח תימן', וזה אינו. אבל הדבר מטעה את האנשים. צריך לתקן זאת. או אולי שאכן הגר"ע בסיס עצמו חשב, שישנם תימנים כאלה, אשר יש להם מסורת כזאת. אולי היתה להם מסורת כזאת.

אמנם הוא בעצמו, בספר תורה שלו, הוא לא עשה כך. אבל אולי חשב שישנו דבר כזה. ברם, זה אינו. כל האותיות הללו, 'כדמותם בצלמם', ראיתי בספרי תורה של אשכנזים. מי שיעיין בספר האותיות המשונות בתורה, שנדפס בתורה שלמה כרך כ"ט, יראה שהבאתי זאת. הדבר אינו שייך כלל למסורת תימן. זה בדר"כ מצוי הרבה אצל החסידים, תלמידי הבעל שם טוב.

זהו כפי שתגיד לנו, שישנו תימני הלוש שטריימל. אז מה, זה 'נוסח תימן'? מה שהוא לבש שטריימל? בודאי שלא. הוא נהיה כך, מצא חן בעיניו. (המשך, בשיעור הבא בל"נ).

מדוע יש תגיין ואותיות לפופות ועקומות רק בס"ת ולא בנביאים וכתובים, ולמה הצדוקים מחקו את האותיות הלפופות והעקומות מהספרים.

הייתי תמיה על כך. מה קרה? מדוע אין לנו זאת? אפילו בספרי התיגאן כת"י, אין דבר כזה בנביאים וכתובים. הדבר פלא עצום. הרי כל מה שיש בתורה, ישנו בנביאים וכתובים. כגון פרשיות, חסרות ויתירות, קרי וכתובי וכו'. הכל. מה קרה, שדוקא דבר זה, אינו קיים?

מצאתי בס"ד, כי בעל הרוקח אומר, כמובא בספר תגין שנדפס לפני כעשר שנים, כי הצדוקים היו מוחקים את האותיות הלפופות והעקומות מן הספרים. ולכן, הדבר נשאר רק בתורה. כי בנביאים וכתובים, לא יכלו להכריע, בגלל שברוב הספרים מחקו אותם, וכבר אי אפשר היה לדעת בדיוק את המסורת הזאת.

הרוקח כותב [שם דף שע"ט ש"פ] בזה"ל, **הספרים חלוקים, ובעזרה מצאו [שלושה] ספרים, ספר זאטוטי, ספר מעון, ספר היא היא**. הדבר הזה ידוע ממסכת סופרים [פרקו הלכה ד'], שהיה ס"ת בעזרה, וכשהיו חילוקי דעות של חסרות ויתירות וכו' לגבי מלים מסוימות, היו בודקים בס"ת שבעזרה להגיה על פיו. **אעפ"י שהיו אז סנהדרין, לא רצו לסמוך על עצמם, אלא על שני ספרים**. אם היתה מחלוקת, הלכו לפי הרוב, שניים מתוך השלושה. וכלשכן אנחנו.

והוא מביא דוגמא, **יש ספרים שאין תגין על בי"ת בראשית [בראשית א', א'], ויש שניים, דהיינו יש ספרים שעשו על בי"ת זו שני תגין. ויש שלושה וכו'.**

כידוע, ישנם תגין, וישנם אותיות לפופות ועקומות. לגבי התגין, כיום כולם יודעים כי בתורה יש תגין רק שעטנ"ז ג"ץ, אבל למעשה מי שיודע, בספרי הראשונים היו הרבה תגין, לא רק שלוש. למשל, במלה 'בראשית', יכול להיות על האות בי"ת שני תגין, או ארבע תגין. ועל האות שי"ן, יכול להיות תשעה תגין, או שבעה תגין, דהיינו שלוש ועוד שתיים ושתים. היתה מסורת של תגין, בכל התורה כולה, עם מספרים לא קבועים, ולא דוקא על שעטנ"ז ג"ץ אלא גם על אותיות אחרות. היה דבר כזה. **הערה מהקהל: גם ברמב"ם הדבר מוזכר.**

תשובת מרן שליט"א: נכון. ברמב"ם ובעוד הרבה ראשונים. וישנם כאלה העושים כך בתפילין. אבל למעשה, כיון שהדבר הזה מאד מבלבל, הסופר עלול להתבלבל. אצל אבותינו בתימן, בדורות הראשונים, מי שיראה בס"ת שלהם, אין בהם תגין כלל. מכיון שהמסורת התבלבלה, החליטו להפסיק לכתוב זאת, בדורות הראשונים. כיון שהיו חילוקי דעות, כמה תגין צריכים לכתוב כאן, ארבע או חמש, על הבי"ת הזאת או הבי"ת הזאת, לא היתה מסורת מוסמכת, אז החליטו כי כיון שהדבר אינו מעכב, למה להיכנס לספיקות. אולם בדורות האחרונים, הלכו על שעטנ"ז ג"ץ, כפי העדות האחרות. ישנה שיטה אחרת, שיטת רבינו תם, כי גם בספר תורה זה רק בשעטנ"ז ג"ץ. אבל המסורת, שישנן אותיות מתחלפות בתגין, זה כבר לא קיים. א"כ בדורות הראשונים הפסיקו בכך, ובדורות האחרונים עושים שעטנ"ז ג"ץ, כי בכך אין מה להתבלבל. מי שיודע, הבאתי זאת בספר האותיות המשונות, האותיות הלפופות הן ג"כ נחשבות תגין.

לכן, כאשר הרוקח מדבר על תגין, הוא כולל גם את זאת.

הרוקח ממשיך וכותב שם במפורש כך, וגם בכל הנביאים, יש אותיות שצריכין לתגין, וגם בכתובים. ומאחר שלא נמצא, כי משרבו הצדוקים וגברה ידם, ויוחנן מלך – הוא היה מזרע החשמונאים ושימש בכהונה גדולה ונעשה לבסוף צדוקי ומלך, כדאיתא בברכות דף כ"ט ע"א – כל מה שמצא, מחק. ולא יכלו להסתיר ממנו, אלא ספרני תורה. רק את ספרי התורה, הצליחו להסתיר. (והיה) [והיו] בטלים, עד שנמצאו אחר הימים וכו'.

במלים אחרות יוצא כך. לגבי התורה, היו מקורות מוסמכים, שאפשר היה ללכת על פיהם. אבל לגבי הנביאים וכתובים, הדבר נשכח, ולכן אמרו כי כיון שאין לנו מסורת בטוחה, אין ספרים שאנחנו יכולים לסמוך עליהם, אולי זה צודק ואולי זה צודק, ויתרו על

שערי יצחק – השיעור השבועי

הסוגיא. אמנם ישנו פירוש אחר, והיא שיטת הגר"א, ולא ניכנס לכך כעת, כי זה עפ"י מסכת סופרים וכו', מהלכים אחרים. אבל כפי שמקובל בדרך כלל, ההלכה היא כמו רב, הסובר שצריך דוקא לחזור על פסוק ואמרת להם וגו', ולא לפסוק את הפסוק לשניים, כדעת שמואל. והסיבה היא, 'כל פסוקא דלא פסקיה משה, אנן לא פסקינן ליה'. משמע מדבריו, כי זהו משום שחצי פסוק לא נחשב פסוק.

אולם לכאורה, מאי שנא ממ"ש בגמרא מסכת ברכות [דף ג' ע"ב] משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו.

כידוע, רבי ורבי נתן נחלקו שם, האם בלילה יש ארבע משמרות, או שלוש משמרות. לדעת רבי נתן, שלוש משמרות הוי הלילה, לא ארבע. כל משמרה, היא ארבע שעות. שואלת הגמרא, אליבא דרבי נתן, הרי ישנו פסוק [תהלים קי"ט, קמ"ח] קָדְמוּ עֵינֵי אֲשֶׁמְרוֹת לְשִׁיחַ בְּאֶמְרֶתְךָ. דוד המלך אומר, שהוא קם באשמורות, 'לשיח באמרתך'. ודוד המלך קם בחצות הלילה, כפי שנאמר בפסוק נוסף ותהלים קי"ט, ס"ב] חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ, עַל מִשְׁפָּטֵי צְדָקָתְךָ. ואם הוא קם בחצות, יוצא כי הכוונה היא, שש שעות לפני הבוקר. ולפי רבי נתן, זאת רק משמרה וחצי, שהרי כל משמרה זה ארבע שעות?

הגמ' אומרת שם על כך, שני תירוצים. או בגלל שבני מלכים קמים בשלוש שעות, והפירוש הוא בתחילת שעה שלישית, אז יוצא שהם ישנים עוד שתי שעות. יוצא שמונה שעות, מחצות עד שקם. כי דוד המלך השווה את עצמו, ביחס למלכים האחרים שבעולם. יוצא כי אכן שמונה שעות, זה שתי משמרות. זהו תירוץ אחד בגמרא.

והתירוץ השני, 'משמרה ופלגא נמי משמרות קרי להו'. דהיינו, גם לאחד וחצי, אפשר לקרוא 'משמרה'.

לכאורה לפי זה, אם אפשר לקרוא לחצי משמרה בשם 'משמרה', א"כ למה אי אפשר לקרוא לחצי פסוק, 'פסוק'? מדוע רב אומר,

כך. לכן הדבר נעלם, בנביאים וכתובים. זה לא שהדבר לא היה במקור, הדבר היה רק שהפסיקו זאת, כיון שלא היתה מסורת מדוייקת, מוכרחת ונאמנה. ורק בתורה, שהיתה מסורת, נשאר לנו זאת.

א"כ התפלאאתי, כיצד אצל הקראים הללו בירושלם, יש בס"ת לפופות ועקומות?

אלא מאי, על הקראים אין שאלה. בכל פעם, הם משנים את הדעות שלהם. הם יכולים לומר, פעם כך ופעם אחרת. לא איכפת להם. הם יכולים לומר כרצונם. שום דבר לא מוגבל אצלם, הם לא מחוייבים לכלום. יכול להיות שבדור הזה יגידו כך, ובדור אחר יגידו בדיוק ההיפך. וכל אחד מהם, מחליט מה שהוא רוצה ומבין. וכיעוין בשו"ת עולת יצחק חלק ד' לגבי מזוזה גלויה, באות ל"א. וכן בנפלאות מתורתך פרשת בא בעניין תיבת וערפלתו. שני הספרים הללו, עודם בכתובים, והמקב"ה יזכינו להו"ל בקרוב אכ"ר.

והסיבה שהם מחקו זאת היא, כי כאשר רואים אות לפופה, או אות עקומה, הדבר מעורר, אה, ישנה כאן תורה שבעל פה, טמונים כאן רמזים וסודות. כי מדוע הדבר כך? הדבר מראה, שיש כאן כוונות, חוץ מן הפשט. אבל הם רצו רק את השטחיות, וממילא הדבר הפריע להם, לכן הם מחקו זאת בזמנם.

שאלה מהקהל: מדוע לא נעתיק את הלפופות מהמגילות של איטליה, שהרב הזכיר קודם?

תשובת מרן שליט"א: נראה שהם בדו זאת מליבם. יש שתי מגילות משם, והם לא משתוים אפילו במקום אחד. כנראה בגלל שמגילת אסתר נקראת אגרת וכו' הרשו לעצמם 'לצייר' איפה שהזדמן להם.

ביאור מסקנת הסוגיא במגילה שם כדעת רב שיש לחזור על פסוק זאמרת' ולא לחלק את הפסוק לשניים, ותשובה לשאלה מאי שנא ממאמר הגמ' כי משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו.

נחזור לעניין שפתחנו בו.

בקריאת ראש חודש, אנחנו חוזרים על הפסוק ואמרת להם וגו', כפי שיוצא כאן לפי הבנת הרי"ף והרמב"ם ועוד מן הראשונים במסקנת

שחצי פסוק זה לא פסוק? מה מפריע לך, שאקרא ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ל"י, עד כאן, ונעצור. אמנם זהו חצי פסוק, אבל מדוע לא נאמר, 'שני פסוקים ומחצה, שלשה פסוקים קרי להו'? מהו ההבדל? מאי שנא?

ואם נגיד, שהדבר אינו מחייב, כי הרי ישנם שני תירוץ בגמרא. א"כ אולי הוא סובר כמו התירוץ הראשון, ולא כמו התירוץ השני. אבל הקושיא תהיה, לפי שיטת הגאונים. כידוע, אנחנו בכל ימות הפסח בוצעים על מצה ומחצה, 'שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני', דרכו של עני בפרוסה כידוע. ומה שמפורש הוא מה שכתוב בהדיא ברי"ף וברמב"ם, לגבי ליל פסח, שבוצעים אז על מצה ומחצה. ומנהגינו שזה אפילו אם חל בשבת. הרי בכל שבת, צריכים לחם משנה. ואפילו אם לא יחול בשבת, הרי מצד יום טוב, אנו נוקטים להלכה כי גם ב"ט לא ירד מן, א"כ גם ב"ט צריכים לבצוע על לחם משנה, כמו בשבת. אז מה קרה בפסח? הרי צריכים לבצוע על שתיים? ואכן ישנם כאלה האומרים, שצריך לקחת שתיים וחצי. שיהיה לחם משנה, ועוד חצי, לקיים 'דרכו של עני בפרוסה'. אבל הרי"ף והרמב"ם והגאונים אומרים, לא, רק אחד וחצי. מה עם 'לחם משנה'? אומר הרי"ף בפרק ערבי פסחים, 'אתא לחם עוני, וגרעיה ללחם משנה'. נכון שמצד יום טוב צריך לחם משנה, אין הכי נמי, ולכן בשבועות וסוכות צריך שתיים, אבל בפסח צריכים להיזכר כי 'עבדים היינו לפרעה במצרים', ודרכו של עני בפרוסה. זאת שיטת הרי"ף.

אבל הגאונים, רב כהן צדק גאון ורב שרירא גאון, אומרים, מה הבעיא? צריך לחם משנה? אחד וחצי, נחשב ג"כ לחם משנה. כמו ש'משמרה ופלגא, נמי משמרות קרו להו', זה נחשב שתי משמרות, ה"ה בנ"ד זה ג"כ נחשב שתיים.

הבאתי זאת בס"ד באגדתא דפסחא פרי עין חיים [דף שמ"ג] בזה"ל, וביאור חדש בזה, מצינו בקנקן ישן, הוא רב כהן צדק גאון [כמובא בשו"ת

הגאונים הנקרא שעי"ת סימן רפ"ז, דאף כבר וחצי חשיב לחם משנה וז"ל, ואוחזין מצה שלימה וחצי שהיא הפרוסה, ומניח פרוסה בתוך שלימה ומברך המוציא עליהן, ואחר כך לוקח אחת מהן שירצה, ומברך על אכילת מצה. דהא אנו חייבים לבצוע על ב' ככרות ב"ט. וכיון די"ט איהו, בוצע על שתיהן. ואף על פי שפרוסה אחת מהן, היינו משום לחם עוני. ושתי ככרות קרי להו. וכן אנן תנן [ברכות דף ג:], משמרה ופלגא, תרתי משמרות הוויין. אופי הכא נמי, שלימה ופרוסה, ב' ככרות הוויין, ובוצע עליהן המוציא, שהרי אמרו חכמים לא היה יורד מן לישראל ביו"ט. וכיון שלא היה יורד, נעשה י"ט כשבת, וחייב לבצוע על ב' ככרות ע"כ.

וכן מצינו בתשו' רב שרירא גאון [שעי"ת סימן רכ"ב] וז"ל, ובלייל פסח, על א' וחצי, והן כמו ב' ככרות, משום לחם עוני שהוא מחצית וכו' ע"כ.

תשובות הגאונים עדיין לא נדפסו בדורות הקודמים, רק בדורות האחרונים הם יצאו לאור מכת"י. אבל בעל מנחת יעקב, כתב מעצמו סברא כזאת, לגבי כל שבתות השנה. הוא אומר לגבי לחם משנה, כי לקחת שניים זה לא מעיקר הדין אלא רק אסמכתא בעלמא, וגם אחד וחצי יכול להיחשב לחם משנה, כמו 'משמרה ופלגא'. והחתם סופר מתפלל עליו, שזה תימה עצום. כתוב 'לחם משנה', ואתה אומר לי אחד וחצי? אם היית אומר לי, מצד לַחֵם יוֹמִים [שמות ט"ז, כ"ט], אתה יכול להגיד שזה כמו משמרה ופלגא. אבל בנ"ד, כתוב שניים. 'משנה', פירושו שניים. אבל למעשה כבר העירו עליו, כגון בשו"ת באר משה [חלק ו' סימן ע"ה], וכן בשו"ת להורות נתן [חלק א' סימן י"ד], כי בעצם המנחת יעקב זכה וכיוון לדברי הגאונים.

בכל אופן לעניינינו, לפי שיטת רב כהן צדק גאון ורב שרירא גאון, הלוקחים את עניין 'משמרה ופלגא' להלכה, ומצד שני אנחנו להלכה עושים בראש חודש כמו רב, שלא חולקים את הפסוק ואמרת וגו', א"כ ישנה לכאורה סתירה בהלכה. לגבי הגמרא עצמה,

שערי יצחק – השיעור השבועי

עם ארבעים סאה, וחלק אינו כשר, מיעוט ממנו, אז אומרים רובו ככולו. וכן לגבי סנהדרין, איננו יכולים להגיד שמספיק רוב סנהדרין. אם יש שבעים ואחד סנהדרין, ורובים פוסקים כך וכך, אזי הולכים לפי הרוב. אבל אם אין שבעים ואחד, נמצאים רק ששים וחמש, אי אפשר להגיד רובו ככולו. צריך שיהיה המספר, ומתוכם אם יהיה חילוק ביניהם, אזי אני הולך לפי הרוב. אותו הדבר, לגבי כזית, ולגבי כל הכללים, מתי אומרים מקצתו ככולו וכו', בכל דבר יש את השיקולים והפרטים שלו.

בכל אופן, הקושיא בעניינינו דלעיל, היא רק לפי הבנת השפת אמת. כך אולי מבינים בפשטות, אבל נראה לי שצריך להבין אחרת.

השפת אמת בחידושינו על הגמ' [מגילה שם] כותב כך, יש להבין, דא"כ מאי טעמא דרב, הא מסתמא לא פליג אהאי דהתיר ר"ח הגדול לר"ח לפסוק לתינוקות משום דלא אפשר. והגם די"ל דלרב עדיף דולג מפוסק בדלא אפשר, מ"מ מדהקדים הגמרא 'מאן דאמר דולג מאי טעמא לא אמר פוסק', משמע דטפי מסתבר לפסוק מלדלוג. כך הוא טוען. כביכול רואים מן הגמרא, שמעדיפים מסברא את 'דולג'.

סתם בדרך אגב, אינני יודע האם הדבר מוכרח, אולי אין ראייה מהסדר שבגמרא, כיון שרב הוא לפני שמואל, וגם רב היה יותר גדול משמואל, וכיון שהביאו את רב לפני שמואל אז הגמ' התחילה להסביר את דעת רב. מאחר ורב גדול ממנו בשנים, הסבירו אותו קודם. וגם רב תנא הוא ופליג, כנודע מהגמרא, מה שאין כן שמואל, עיין בספר יד מלאכי בכללי התלמוד שלהי כלל תקנ"ב. אינני יודע אם הדבר מחייב להגיד כדבריו, שזאת יותר הפשטות.

אם כי גם בספר שפתי חכמים [עמ"ס מגילה], להר"ר אברהם הרצל, הביא ג"כ כמותו בזה"ל, פירוש דמסתבר טפי לפסוק מלדלוג ולקרות פסוק אחד שני פעמים לשני הקרואים ע"כ.

יכלנו להסתדר, כי בגמ' ישנם שני תירושים, א"כ זה הולך לפי התירוי הראשון. אבל לפי הגאונים הללו, הנוקטים כך להלכה, כי כיכר וחצי נחשב כמו שתיים, אז למה בנ"ד לא נעשה שתיים וחצי, וייחשב כמו שלוש. ודבר זה עדיף, בכדי שלא ניכנס לשאלה של משום הנכנסין ומשום היוצאין. א"כ כשם שאתה מחשיב חצי כיכר לככר שלם, אז גם בנ"ד תחשיב חצי פסוק לפסוק שלם?

שאלה מהקהל: למה זה לא קשה סתם, מדין 'מקצת היום ככולו'?

תשובת מרן שליט"א: יפה. אולם 'מקצת היום ככולו', או עניין 'רובו ככולו', לא נאמר לגבי כל דבר. לבעל גינת ורדים ואו"ח כלל א' סימן כ"ח, ישנה אריכות גדולה, להסביר את החילוקים. כגון מדוע לגבי שבעת ימי אבילות, אומרים מקצת היום ככולו, ודי להתאבל בבוקר. משא"כ לגבי שבעת ימי המשתה, אומרים ביום השביעי לחתן ולכלה ז' ברכות גם במשך כל היום השביעי, עד השקיעה. וע"ע מ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר סימן ר"ז הערה קט"ו, ובתשובה בחלק ד' לגבי מי שלא הבדיל במוצאי יום טוב. הגינת ורדים מסביר שם באריכות, שבדרך כלל אומ' מקצת היום ככולו, זולת כשנתפרש באיזה עניין שאינו כן, לימוד מלשון הפסוק, או מיתור, וכדומה. וע"ע בספר נחל אשכול [הלכות תפילין דף צ"ב] ובשו"ת חתם סופר וחלק ראשון, סימן ק"מ.

הרי למעשה, אם אדם צריך לאכול כזית בכדי לברך ברכת המזון, או כזית מצה בליל פסח, וכדומה, בכל דבר כי אין אכילה פחות מכזית, למה לא מספיק רוב כזית? הרי רובו ככולו? התשובה היא, כי 'רובו ככולו' היינו, שצריך רוב מתוך כולו. זהו כפי שצריך מקוה של ארבעים סאה, אי אפשר להגיד כי מצד רובו ככולו מספיק שלושים ותשע סאה. אין דבר כזה. הרי מקוה, ארבעים סאה אפילו פחות קורטוב, זה לא נחשב. אכן אם יש מקוה כשרה, הרוב כשר ולא שאוב, וישנו מיעוט שאוב, אזי הם מתבטלים. אבל צריך שנמצא לפנינו המקוה

בכל אופן, השפת אמת ממשיך ואומר כך, אכן נראה דסבירא ליה לרב, דכיון דלא פסקיה משה רבינו ע"ה בתורה, לאו פסוק הוא. אם משה רבינו לא הפסיק אותנו, זה לא פסוק. א"כ נהי דבדלא אפשר, רשאין לפסוק, מ"מ אינו בכלל ג' פסוקים להקורא בתורה.

ובזה פליג רב אדשמואל, דרב סובר דהא דפסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן, היינו דאינו נקרא פסוק. ושמואל פליג ע"ז. אלא דמ"מ מודה שמואל דאסור לפסוק, כדמוכח הגמ' מההיא עובדא דלא התיר לו ר"ח אלא מדוחק כנ"ל.

הוא אומר דבר מפליא. אנחנו מבינים, כי לא פסקינן היינו, שאסור לפסוק. אבל לדבריו, לא פסקינן היינו, שזה לא נחשב פסוק. הדבר נשמע לי קצת שזהו דרך דרוש, זה נשמע ידרשה, להגיד שהפירוש כך.

ובכל אופן, אינני יודע האם חייבים להסביר כדבריו. אולי אפשר להסביר, שרב לא מסכים להיתר של שמואל האומר הואיל ולא אפשר, כי מי אמר? כתוב הואיל ולהתלמד עשוין, זהו ההיתר, לא כתוב שזהו בגלל שאין ברירה. פירוש, היתרנו לתשב"ר לפסוק, כיון שאצלם – נכון שהם קוראים את הפסוק בטעמים, כפי שהקדמנו לעיל – אבל הם לא קוראים אז בספר תורה. אכן הם קוראים פסוק, כפי שקוראים בתורה, אבל בפועל הם לא מתכוונים לקרוא, אלא הם לומדים, משננים, הקריאה היא בשביל לימוד, זה לא דין 'קריאה'. בס"ת צריכים לקרוא, אז אני אומר כי כפי שמשה רבינו קרא כך צריך לקרוא, ואינך יכול לשנות. אבל כאן, הם רק מתלמדים. א"כ ההיתר הוא לא רק בגלל שאין אפשרות אחרת, אלא בגלל שהקריאה שלהם לא מבטאת את הקריאה של משה רבינו, זה לא בא להראות איך קוראים.

זהו כפי שכתוב במסכת ברכות ודף נ"ג ע"ב, כי לא עונים אמן אחר התינוקות. למה אם הרב מלמד תינוק את הברכה, לא עונים אחריו אמן? הגמרא שם אומרת כך, אחר הכל, עונין אמן,

חוץ מתינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד עשוין.

זהו אותו הסגנון כמו כאן. ומפרש רש"י, שאין מתכוונים לברך, אלא ללמד. אינני יודע מדוע כתוב כאן 'ללמד', זה לא 'ללמד' אלא צ"ל 'ללמוד'.

לכן הוא חולק עליו. רב חולק מהא"י טעמא על שמואל.

אבל יותר מסתבר, שלא זאת היא הנקודה. כי לפי השפת אמת, השאלה שלנו אכן שאלה, למה בנ"ד חצי פסוק לא נחשב פסוק, ובעניין משמרה ופלגא כן מחשיבים את ה'פלגא' כמשמרה. אבל יכול להיות, שלא זאת היא ההבנה.

חושבני כי לא צריכים להסביר כך. הטענה לא פסקינן, היינו שאסור לפסוק, אבל אינך יכול לעשות מפסוק אחד שני פסוקים. הרי אתה משתמש לפהן בחצי פסוק, בתורת פסוק שלם. ואח"כ עולה הלוי, ואומר את המשך הפסוק, כבשים בני שנה וגו', וגם זאת אתה רוצה להחשיב כפסוק. איך עשית מפסוק אחד, שני פסוקים? אולם במשמרה ופלגא, לא מצינו כך. אכן משמרה ופלגא זה נחשב משמרה, אבל אני לא משתמש בעוד חצי משמרה, להחשיב אותה כמשמרה נוספת. כביכול חצי משמרה תהיה משמרה, ועוד חצי משמרה תהיה משמרה. לא. אבל בנ"ד, אתה רוצה להשתמש בחצי פסוק, פעמיים בתורת פסוקים, לאותו ציבור, ובאותו זמן. ודבר זה לא מצאנו. א"כ בכך הדבר מיושב, לפי דבריהם, ואין בכך סתירה.

אני רואה שנגמר הזמן, וחייב להפסיק כאן.

שאלה מהקהל: לגבי הקושיא ממשמרה ופלגא, אולי י"ל דרב מודה דחשיבי תלת פסוקי, אלא דמדינא אסור לפסוק, ואפילו אם כבר קרא שלושה פסוקים שלמים. ואין צורך לתרץ שאי אפשר להשתמש בפסוק אחד לכאן ולכאן, דהא לדידיה אפילו לקורא האחרון אסור לפסוק, דהיינו אף שחציו השני של פסוק אינו עולה לשום קורא אחר.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שאלה מהקהל: אולי זה נמצא בסידור של עדנים? כי לפני כן, הוא מדבר על עדן וכותב בזה"ל, נמצא בנוסח התימנים (הביאו לי כאן צילום מסידור שים שלום נוסח עדן [עמ' של"ז], ועדן זה בתימן). התימנים לפעמים מביאים פיוט של חכמי ספרד, ומשנים בו, ואתה מרגיש שזה לא המקור וכו'.

תשובת מרן שליט"א: כן, אבל אם היה כתוב גם כאן 'עדנים', אזי אתה אולי צודק. אבל כאן הוא מדבר על 'תימנים'. העדנים לא נחשבים תימנים, הם חצי תימנים. ואם המדובר עליהם, אזי הדבר נכון, כי האמת היא שהם לפעמים מתחכמים ומשנים. כמו שראיתי אצלם ששירו בשיר של שבת (הפותח יום שבת תשמח מאד נפשי) במקום אל יעקוב, עיאל יעקוב. ואכמ"ל. [עיינין שיעור מוצש"ק פקודי התשע"ד]. אבל בכל מקרה, הדברים כאן אינם נכונים.

זה לא שאין גירסא כזאת. האמת היא שישנה גירסא כזאת, אבל כל חכמי תימן נע"ג וכל הציבור שלנו גורסים, 'לבריתך שוכן זבול ושבועה' [מרן שליט"א אומר זאת במנגינת הימים הנוראים]. אינני חושב, שישנו תימני האומר 'זבולים שבעה'.

מרן שליט"א פונה לשואל: אתה אומר שאצל העדנים כתוב כך?

תשובת השואל: אינני יודע. אני שואל את מרן שליט"א.

תגובת מרן שליט"א: אה, אני לא יודע. צריך לראות אצל העדנים, לא בדקתי, יכול להיות שאצלם זה כך. אבל בכל אופן, ישנה גירסא כזאת, אצל האשכנזים. אינני יודע האם ישנם אשכנזים האומרים את הפיוט הזה באיזו הזדמנות, אבל ישנו ספר בשם יד כל בו [פרנקפורט התפ"ז], ושם כתובה הגירסא הזאת.

וגם בספר תשלום אבודרהם [שנדפס בברלין, עמ' 185] הביא גירסא כזאת, 'שוכן זבולים שבעה'. ובעוד כמה ספרים.

אבל לגבי חכמי תימן נע"ג, הכי פשוט הוא לפתוח את התכלאל עץ חיים למהרי"ץ. אבל

תשובת מרן שליט"א: שאלתך זו היא לפי דברינו דלעיל שרב סובר שאין ההיתר לתינוקות מצד דלא אפשר, אלא משום דלהתלמד עשויים. כעת אנחנו מדברים לפי שיטת השפת אמת, שרב מסכים שההיתר מצד דלא אפשר, אם כן למה בכל זאת ס"ל דאי אפשר לחתוך פסוק לשניים.

דברים תמוהים המובאים בעלון 'בית נאמן' האחרון, כביכול התימנים גורסים בפיוט עת שערי (רצון) [רחמים] וכו' בראש השנה, 'לבריתך שוכן זבולים שבעה' במקום 'לבריתך שוכן זבול ושבועה', והוכחות מרן שליט"א שהדבר איננו נכון.

ברצוני לסיים, לגבי מה שהראו לי בעלון 'בית נאמן' האחרון [גליון 247, אחרי מות וקדושים, י"ב אייר התשפ"א], תשמעו דברים תמוהים [שאמר הרב מאזוז] בזה"ל, אני יודע שהתימנים משנים לפעמים מהנוסח המקורי. אנחנו אומרים בסוף פיוט "עת שערי רצון": "לבריתך שוכן זבול ושבועה, זכרה לעדה סוערה ונגועה". והפירוש הוא: אתה שוכן זבול! תזכור את הברית והשבועה אשר נשבעת לעדה סוערת ונגועה. והם גורסים ככה: "לבריתך שוכן זבולים שבעה" – שוכן בשבעה רקיעים. לא נראה שזה המקור, אבל עשו חכמה, כי הלשון "שוכן זבול ושבועה" דחוק, אז הם אמרו "שוכן זבולים שבעה". אבל לא נראה שיש גירסא מקורית כזאת. ואני נהגתי לקרוא ביום ראשון של ראש השנה "זבול ושבועה" וביום שני "זבולים שבעה". אבל נראה שהנוסח המקורי היה "זבול ושבועה" – בריתך ושבועתך. יש כמה פעמים שהתימנים ברוב חכמתם משנים. אנחנו לא רוצים לשנות, אלא לשמור את הנוסח, אם יש מלה לא מדויקת, אז אין ברירה ומוכרחים להגיה. אבל אם הדברים מדויקים, אתה מתחכם על הפייטן, למה להתחכם עליו?!

ברגע הראשון, חשבתי שלא צריכים להגיב על כך, כי אינני חושב שישנו כאן ובשאר ק"ק תימן יע"א מישדו ששמע זאת. אגב, אצלנו אין הגירסא עת שערי רצון, אלא עת שערי רחמים, כמו שהסביר יפה מהרי"ץ בעץ חיים שם הטעם לכך.

ישנו כאן דבר חידוש, מרבי יצחק ונה. תשמעו פירוש יפה, בביאור המלים 'שוכן זבול ושבועה'. הפירוש הפשוט הוא, כפי שמובא בעלון בית נאמן הנ"ל, וכך כתוב כבר גם במחזור אהלי יעקב. ונמצא כי 'לבריתך שוכן זבול ושבועה' היינו כפי שאנחנו אומרים לפני פרשת העקידה, 'זכור לנו וכו' את הברית ואת החסד ואת השבועה אשר נשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה'. א"כ 'לבריתך' היינו את הברית שלך, 'שבועה' – ואת השבועה, תזכור לעדה סוערה ונגועה.

מובן אם כן שצריך להפריד מעט בין תיבת זבול, לבין תיבת שבועה. דהיינו לבריתך שוכן זבול, ושבועה.

הפייטן נאלץ לפתוח בלמ"ד לבריתך, במקום לכתוב את בריתך, כדי לרשום בראש הבית האחרון הזה, את סיום שמו שהוא שמואל, כמובן וידוע למעיין.

תשמעו דבר מעניין. רבי יצחק ונה בפירושו [על התכלאל], אומר בהתחלה פירוש אחר בזה"ל, 'שוכן זבול ושבועה', השמים שקרויים זבול, ושבעה רקיעים שעליה. 'שבועה', כמו ושבועה, כלומר שבעה רקיעים. מהרי"ו אומר, כי 'שבועה' הכוונה שבעה. איך זה ש'שבועה' נהיה 'שבעה'? הוא מביא פסוק, כמו יְהִיָּה לְכֶם הַפֶּסַח, חֶג שְׁבַעֵת יָמִים מִצֹּת יֶאֱכַל [יחזקאל מ"ה, כ"א]. שבועות היינו, כמו [בראשית כ"ט, כ"ז] מִלֵּא שְׁבַע זֹאת. מצאנו ששבעה נקרא 'שבועה'. כל המפרשים שם מסבירים כך, כי הכוונה לשבעת ימים.

ובהמשך הוא אומר, והנכון, 'זבול' – המקדש נקרא כן, כמו שנאמר [מלכים א' ח', י"ג] בְּנֵיתִי בֵּית זְבֹל לְךָ. ואכמ"ל.

לענ"ד קשה לגרוס זבולים שבעה, כי זבול הוא שמו של אחד מן הרקיעים בלבד, כמפורש בחגיגה דף י"ב ע"ב.

האמת היא, שלא הייתי צריך להתייחס לכך [למובא בעלון בית נאמן הנ"ל], כי כל התימנים, אף אחד לא חושב שזה כך. אבל מה אעשה ובאו אלי ארבעה, כל אחד בא ומראה

לי, תגיד, מה זה שכתוב כאן ככה? אמרתי להם, טוב, אני אהיה 'שליח ציבור', בכדי שלא יהיו טעויות ואיבהנות, לגבי הנושא הזה.

אבל מה שכן, צריך לשבח אותו [את הרב מאזוז שליט"א], שהוא דיבר בצורה מכובדת, שהתימנים חכמים, וברוב חכמתם הם משנים. זהו לאפוקי ממה שכתוב על תלמידי רע"ק [ביבמות דף סב:], 'שלא נהגו כבוד זה בזה'. גם כשהוא כביכול דוחה זאת, אבל עכ"פ בצורה מכובדת.

אם כי הדבר לכשעצמו הוא לא נכון, כמו שאמרנו. אבל בסה"כ כאשר האדם מביע את דעתו, ומכבד מאידך את הדעה השנייה, הדבר חשוב מאד, בפרט בימים האלה. יישר כוחו.

*

לגבי הימים הללו, ימי ספירת העומר, אינני יודע, יש לי קצת ספק, לפעמים אני מתעורר לכך בימים האלה, כי אני לא יודע האם בימים האלה ישנו יצה"ר מיוחד לפגוע האחד בשני, דוקא בימים הללו לזלזל האחד בשני, כביכול השטן מקטרג שדוקא בימים הללו יפגעו האחד בשני. בגלל מעלת הימים האלה, ישנה התעוררות לאידך גיסא. או שבכל השנה זה גם כן אותו דבר, אלא איננו חושבים על כך. רק בימים הללו שאנחנו חושבים על כך, ערניים יותר לדבר, לכן אז אנחנו מרגישים את הפגמים הללו. זה אצלי ספק. חקירה. אינני יודע, איך להתייחס לכך.

צריך אולי למצוא מקור או הוכחה לכך. ועיי באר בשדה עמ"ס אבות דף י"ג. מה שברור הוא שצריכים בימי הספירה להקפיד על כך יותר.

בכל אופן, מה שברור הוא כפי שאמרנו, שאין גירסא כזאת אצל התימנים. אם כי ישנם כאלה שהביאו נוסחא כזאת. לא שזה מופקע, אבל הדבר לא שייך אל התימנים. התימנים גורסים לבריתך שוכן זבול ושבועה.

אבל העיקרון שמובא שם, הוא אינו נכון. ההיפך. בדרך כלל, מי שמשנה הם אינם התימנים, אלא הספרדים. הספרדים שינו הרבה דברים, והחיד"א כבר כתב זאת כידוע באחד

שערי יצחק – השיעור השבועי

תקרי בְּנִיךְ אלא בּוֹנֵיךְ, שבשני מקומות בתפילה לא גורסים תוספת זאת, ובאחד כן. הכל לפי המקור. ההיפך, אם כבר, מי שמשנה זה הם. [ואפילו בדברים שבאו לתימנים מסידורי הספרדים, אף שהספרדים עצמם שינו לאחר מכן, עדיין התימנים אוחזים בנוסחאות הישנות של ספרדים. איתמר. כגון כמה עניינים בסליחות. יב"ן]. לא לייחס לתימנים שהם משנים, כאשר אצלם אדרבה זה הפוך, תמיד שמרנו על הנוסח, בדרך-כלל. ואפי' שתהיה כמו סתירה מיניה וביה, אבותינו ורבותינו נע"ג לא התייחסו לכך.

והשם ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו, ולא ניכלם ולא ניכשל לעולם ועד, אבי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"ג בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבידך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אבי"ר.

מספריו, הוא אומר כי 'החכמים משנים לפי חכמתם, והמקובלים לפי קבלתם, והמדקדקים לפי דקדוקיהם'. הם משנים הרבה דברים.

אדרבה, התימנים הכי שמרו על הנוסח. גם לפעמים אפילו כשזה סותר. לדוגמא, בימים הנוראים, מי שישים לב, יראה כי בנוסחאות הראשונים, יש למשל אחרי תקיעת שופר, אומרים כמא דשמעתון קול שופרא הדין וכו', ותכתבון כולכון ז'אנא עמכון' בספר החיים ובספר הזכרון וכו'. וכן בפיסקת תשרי ותשבוק, אם תשימו לב, כתוב שם ז'אנא עמכון'. מאידך, ישנו נוסח תיענו ותיעתרו מן השמים, כתוב שם ז'יכתבכם בספר חיים טובים'. וישנן הרבה קהילות, ואני זוכר זאת עד היום מילדותי, שהיו מוסיפים בעל פה ז'אני עמכם', ז'יכתבכם ואני עמכם'. זהו "תיקון" לפי שיטת הקדמונים, שאמרו ז'אנא עמכון'. אבל למעשה, בסידורים ובעץ חיים זה לא נכנס, כי הנוסח הזה בא מן הספרדים. השאירו כמו שם.

שאלה מהקהל: מה הנכון?

תשובת מרן שליט"א: שניהם נכונים. אשריהם עם ישראל. זה נכון, וזה נכון. אלו ואלו דברי אלהים חיים. אבל כוונתי לומר, כי רואים שלא רצו אבותינו לערבב מנוסח לנוסח. כאן רצו להדגיש, שהאדם מתפלל לא רק עבור הציבור, אלא הכליל והוסיף את עצמו.

ולמשל בתפילת שמונה עשרה, גירסת מהרי"ץ היא, בברכת שמע קולנו, וקבל ברחמים ז'רצון את תפילתנו. ז'רצון בלי בי"ת. כמו ברמב"ם ובתכאליל קדמוניות. ובנוסח אבינו מלכנו, קבל ברחמים ז'ברצון את תפילתנו. מה קרה? התשובה היא, כי 'אבינו מלכנו' בא אלינו מן הספרדים, אז השאירו זאת כפי נוסח הספרדים. אבל בתפילת שמונה עשרה, ברחמים ז'רצון, זהו נוסח התפילה שלנו. ולא קרב זה אל זה. הספרדים גם בתפילה גורסים עם בי"ת, וברצון.

ישנם עוד כמה וכמה דוגמאות שרואים ההיפך, ששמרו אצלנו את הנוסח, 'הא כדאיתא והא כדאיתא'. וכמו שדיברנו בעבר (בשיעור מוצש"ק ראה ומוצש"ק שופטים, התשע"ט) לגבי תוספת אל